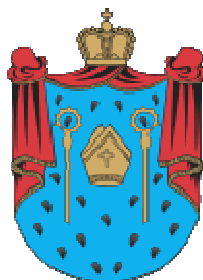

Załącznik do Uchwały
Rady Miejskiej w Ujeździe
Nr X/46/2011 z dnia 31 sierpnia 2011 r.

GMINA UJAZD

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY UJAZD
NA LATA 2011-2014**

Spis treści:

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania Programu
3. System prawny ochrony zabytków w Polsce
 - 3.1. Główne uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami
 - 3.1.1. Zapisy dotyczące samorządu gminnego
 - 3.2. Organizacja organów ochrony zabytków
 - 3.3. Pozostałe uwarunkowania prawne dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami
4. Spójność Programu z krajowymi i wojewódzkimi dokumentami strategicznymi
 - 4.1. Uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego na szczeblu krajowym
 - 4.2. Uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego na szczeblu wojewódzkim
5. Spójność Programu z lokalnymi dokumentami strategicznymi i programami (powiatowym i międzygminnymi).
6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Gminy Ujazd
 - 6.1. Krajobraz kulturowy
 - 6.2. Zabytki nieruchome
 - 6.2.1. Historyczne zespoły przestrzenne
 - 6.2.2. Zespoły folwarczne
 - 6.2.3. Zespoły zieleni
 - 6.2.4. Budownictwo sakralne
 - 6.2.5. Budownictwo obronne
 - 6.2.6. Budynki mieszkalne miejskie
 - 6.2.7. Budynki użyteczności publicznej
 - 6.2.8. Budownictwo wiejskie
 - 6.2.9. Zabytki techniki
 - 6.3. Zabytki ruchome
 - 6.4. Zabytki archeologiczne
 - 6.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 6.5.1. Wpisy do rejestru zabytków
 - 6.6. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków (GEZ)
7. Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Gminy Ujazd
8. Założenia programowe
 - 8.1. Priorytety Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Ujazd
 - 8.2. Długofalowe kierunki działań
 - 8.3. Propozycje działań konserwatorskich przy zabytkach na lata 2011-2014
9. Narzędzia służące realizacji Programu
10. Źródła finansowania Programu
11. Realizacja i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

1. Wstęp

Dzisiejsza Gmina Ujazd jest spadkobiercą dziedzictwa materialnego i niematerialnego ziemi ujazdowskiej, na której przez wieki swoje wielokulturowe piętno odcisnęły kolejno rody książęce i królewskie Polski, Czech, Austrii, Prus a później Niemiec. Charakter temu dziedzictwu nadają często świetnie zachowane wiejskie układy przestrzenne, założenia folwarczno-parkowe a także krajobraz kulturowy doliny Jordanu i Kłodnicy .

Celem niniejszego *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Ujazd* jest aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy poprzez budowanie spójnej polityki ochrony zabytków w perspektywie wieloletniej. Oczekiwany rezultatami będą poprawa stanu zachowania zabytków, wyeksponowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz wykorzystanie zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze, edukacyjne i turystyczne. Przedmiotem opracowania jest krajobraz kulturowy i zabytkowe zasoby gminy. Natomiast głównym celem opracowania jest wyznaczenie głównych priorytetów i kierunków działań oraz określenie konkretnych zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami oraz szerzej nad całym środowiskiem kulturowym gminy w okresie kolejnych 4 lat.

Program powinien służyć szeroko pojętemu rozwojowi gminy poprzez podejmowanie planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac dotyczących ochrony, upowszechniania i promowania zabytków oraz przy planowaniu działań z zakresu innych dziedzin m.in. planowania przestrzennego, turystyki czy ochrony środowiska.

Głównymi adresatami *Programu* jest społeczność lokalna, bezpośrednio zainteresowana polepszeniem stanu zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego. Dotyczy to przede wszystkim obecnych oraz przyszłych właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, animatorów życia kulturalnego, lokalnych wspólnot, jak również władz samorządowych gminy, posiadających rzeczywiste instrumenty ochrony zabytków.

2. Podstawa prawna opracowania Programu

Podstawę prawną opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Ujazd* stanowią zapisy art. 87 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) mówiące, że Burmistrz sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w formie uchwały przyjmuje Rada Miejska. Następnie *Program* ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Burmistrz sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Miejskiej.

Szczegółowe cele opracowania wymienione są w art. 87, ust. 2. cytowanej *Ustawy*:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,

- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. System prawny ochrony zabytków w Polsce

3.1. Główne uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Fundamentem systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. Z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) oraz wspomniana już *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm., ostatnio nowelizowana 18 marca 2010 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 75, poz. 474)). Określają one politykę zarządzania zabytkami oraz wyznaczają główne zadania państwa oraz obywateli (właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych).

Konstytucja RP mówi, że „Rzeczpospolita Polska [...] strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art. 5), [...] stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6. ust. 1), oraz że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa (art. 86)”. Szczegółowe zapisy znajdują się w **Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**, która jest podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce.

Określa ona przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Wprowadza pojęcia ochrony i opieki.

Ustawa określa zabytek jako „nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast opieka nad zabytkami (art. 5) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

Opiece i ochronie podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6):

- zabytki nieruchomości – krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- zabytki ruchome – dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, wytwory sztuki ludowej, rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- zabytki archeologiczne – pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie ustawodawczej mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wskazuje formy ochrony zabytków (art. 7), do których należą:

- wpis do rejestru zabytków (prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek na podstawie decyzji wydanej przez WKZ z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy);
- uznanie za pomnik historii (przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego);
- utworzenie parku kulturowego (przez Radę Miejską na podstawie uchwały);
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.1.1. Zapisy dotyczące samorządu gminnego

Ochrona zabytków znajdujących się na terenie gminy należy do jednych z obowiązków i kompetencji samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej, precyzuje wymieniony już art. 4. *Ustawy*. Realizacji tych zadań, obok sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87), ma służyć m.in.:

- uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego gminy (art. 18).
- udzielanie przez organ stanowiący gminę dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale (art. 81).

3.2. Organizacja organów ochrony zabytków

Organami ochrony zabytków są (art. 89): minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków oraz wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków, który kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków. Wojewódzkiego konserwatora zabytków powołuje i odwołuje wojewoda, za zgodą Generalnego Konserwatora Zabytków (art. 91). Do zadań wykonywanych przez WKZ należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

3.3. Pozostałe uwarunkowania prawne dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami

Ustawa dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz.U. Z 2001 r Nr 142 poz.1591 z późniejszymi zmianami).

Ustawa reguluje zakres zadań publicznych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego o charakterze gminnym. Do gminy należy wykonywanie określonych

ustawami zadań w zakresie m.in. kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także gospodarki nieruchomościami, administracji architektoniczno-budowlanej, edukacji publicznej, turystyki i promocji gminy, geodezji, kartografii i katastru, ochrony środowiska i przyrody, gospodarki wodnej oraz rolnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego. Warto zwrócić uwagę, że zakres dotyczący szeroko pojętej ochrony zabytków, mieści w sobie zarówno zapisy ściśle mówiące o ochronie zabytków, jak również pozostałe, dotyczące administracji architektoniczno-budowlanej, ochrony środowiska, przyrody, turystyki, a także promocji gminy. Takie całościowe, wielostronne podejście pozwala skuteczniej chronić oraz lepiej wykorzystywać zasoby zabytkowe gminy, co pozytywnie wpływa na pozostałe dziedziny działalności.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001 r. Nr 62 poz. 627 z późn. zm.)

W *Ustawie* zapisano, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania polityk, strategii, planów lub programów powinna „określać, analizować i oceniać przewidywane znaczące oddziaływania, [...] na środowisko, a w szczególności na [...] zabytki, jak również w przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, *Ustawa* nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia: [...] „cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko, w szczególności obszaru o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego wrażliwe na oddziaływania, istniejące przekroczenia standardów jakości środowiska lub intensywne wykorzystywanie terenu.

Niezwykle ważne są przepisy dotyczące planowanych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko i wymagających sporządzenia „raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko”. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego przepis ten jest istotny w kontekście budowy wież telefonii komórkowej oraz stosunkowo nowej inicjatywy, jaką jest budowa farm wiatrowych i ich oddziaływanie na krajobraz kulturowy, a więc przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

(Dz. U. z 2003 r. nr 80 poz. 717 z późn. zm.).

Ustawa, obok ogólnych zapisów mówiących o uwzględnianiu w planowaniu przestrzennym wymagań „ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”, precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego.

W odniesieniu do zadań własnych samorządu gminy dokument nakłada obowiązek prowadzenia, w granicach swojej właściwości rzeczowej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego, odnoszących się do obszaru gminy i zagadnień jego rozwoju.

Ponadto przy gminach mogą być powoływane gminne komisje urbanistyczno-architektoniczne jako organy doradcze burmistrzów oraz, na podstawie stosownych

porozumień, organy doradcze wójtów, burmistrzów albo prezydentów miast wchodzących w skład tych powiatów, które nie powołały gminnych komisji lub nie powierzyły funkcji pełnienia organu doradczego komisji powołanej w innej gminie, w trybie określonym w ust. 4. art. 8.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 1994 r. nr 89 poz. 414 z późn. zmianami)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny, podkreślając, iż obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając: „ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską”. Wymienione są rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w kontekście obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a także ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Budynki podlegające takiej ochronie prawnej nie wymagają świadectwa charakterystyki energetycznej. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tych obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). Podobnie jest w przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych. *Ustawa* nakazuje wprost wymóg uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę. Ponadto *Ustawa* określa kompetencje powiatowego inspektora nadzoru budowlanego, który wykonuje zadania nadzoru budowlanego. Inspektora powołuje starosta.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. Nr 115 poz. 741)

Jednym z wymienionych celów publicznych jest „opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”. Kolejne zapisy precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa (tu wyjątkiem są nieruchomości będące we władaniu Agencji Nieruchomości Rolnych) lub jednostki samorządu terytorialnego oraz wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek, podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Ponadto dopuszczono możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku (zapisanego w umowie) odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych. Taki sam obowiązek można nałożyć w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu. Ważne dla właściciela zabytku i zarządcy nieruchomości będącej w trwałym zarządzie są zapisy mówiące o obniżce o 50% ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, chociaż dopuszczono tu także możliwość podwyższenia lub obniżenia tej bonifikaty oraz o obniżce o 50% opłat z tytułu trwałego zarządu, która to bonifikata również może być podwyższona lub obniżona.

Ustawa o z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. nr 92 poz. 880)

Ustawa określiła „tereny zieleni” definiuje się jako „tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz obiektom kolejowymi przemysłowym”. Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje Wojewódzki Konserwator Zabytków; dotyczy to również drzew owocowych. Ustawodawca posłużył się również pojęciem „wartości historycznych”, „kulturowych”, które są jednym z czynników ważnych przy tworzeniu parków krajobrazowych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, ustanawianiu pomników przyrody i innych czynnościach.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 1991 r. Nr 114, poz. 493 z późn. zm.)

W *Ustawie* zapisano że „prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym”, natomiast państwo, jako mecenas, wspiera tę działalność, a minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań.

Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami (których celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami). Zatem szeroko pojęta opieka nad zabytkami niekoniecznie musi oznaczać bezpośrednie czynności przy zabytku, ale również gromadzenie wiedzy o zabytkach, jej udostępnianie poprzez np. organizację wystaw, edukację społeczeństwa dotyczącą ochrony zabytków, uświadomienie istnienia odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultury, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

4. Spójność Programu z krajowymi i wojewódzkimi dokumentami strategicznymi

Aby *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ujazd* funkcjonował sprawnie i mógł być w pełni realizowany, musi uwzględniać wcześniejsze zapisy dokumentów strategicznych szczebla krajowego, wojewódzkiego i powiatowego, o ile nie są sprzeczne z lokalnym interesem ochrony dziedzictwa kulturowego gminy

4.1. Uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego na szczeblu krajowym

Strategia Rozwoju Kraju 2007 – 2015 (dokument opracowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w 2006 r.)

Strategia jest „podstawowym dokumentem strategicznym określającym cele i priorytety rozwoju społeczno-gospodarczego Polski oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić oraz nadrzędnym, wieloletnim dokumentem strategicznym rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, stanowiącym odniesienie dla innych strategii i programów rządowych, jak i opracowywanych przez jednostki samorządu terytorialnego”.

W *Strategii* zwrócono uwagę na walory środowiska naturalnego, potencjał kulturowy oraz korzystne położenie na kontynencie Polski. W rozbudowie infrastruktury turystycznej niezbędne jest wsparcie inicjatyw lokalnych przez władze publiczne. Położenie nacisku na rozwój turystyki zgodne jest także z „Wizją Polski do roku 2015”. Zasada zrównoważonego rozwoju oraz pielęgnowanie i zachowanie dziedzictwa kulturowego pozwolą również na osiągnięcie głównego celu *Strategii*, jakim jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski. Wśród priorytetów „*Strategii* ważnych dla dziedzictwa kulturowego znajdujemy: wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, poprawę stanu infrastruktury technicznej i społecznej (kultura, sport i turystyka), rozwój obszarów wiejskich (rozwój agroturystyki), rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013

Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokumenty przyjęte przez Radę Ministrów)

tworzy ramy dla mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturowej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Głównym celem *Strategii* jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce.

Do priorytetów zaliczamy:

- aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe celem poprawy stanu zachowania zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do mieszkańców, turystów i inwestorów,
- edukację i administrację na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Dokumentem służącym wdrożeniu *Strategii* w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”*, w którym wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:
 - przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
 - podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
 - poszukiwania instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
 - ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowania,
 - intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (aktualizacja *Koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju*, opracowanej przez Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, przyjętej w dniu 17.11.2000 r. przez Sejm RP (M.P. Nr 26, poz. 432)). Dokument określa „uwarunkowania, cele i kierunki zrównoważonego rozwoju kraju oraz działania niezbędne do jego osiągnięcia, a w szczególności: [...] wymagania z zakresu ochrony środowiska i zabytków,

z uwzględnieniem obszarów podlegających ochronie”. W *Koncepcji* zaznaczono, iż „głównym celem przestrzennego zagospodarowania Polski jest osiągnięcie trwałego, wysokiego tempa wzrostu polskiej gospodarki, przy zapewnieniu poprawy stanu środowiska przyrodniczego i umożliwieniu obecnym i przyszłym mieszkańcom kraju równoprawnego dostępu do zasobów przyrody i dóbr kultury.” Przedstawiono „zasady wynikające z założeń zrównoważonego rozwoju”, wśród których najważniejsze dla szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego są:

- przestrzeń, ze względu na jej wysoką wartość przyrodniczą i kulturową, winna być użytkowana bardzo oszczędnie,
- uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe terenu powinny stanowić podstawę do kształtowania funkcji rozwojowych struktur przestrzennych,
- zajmowanie wartościowej z punktu widzenia ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego przestrzeni winno odbywać się jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach. Dotyczy to przede wszystkim rozwoju infrastruktury transportowej i rozbudowy miast.

Aktualnie trwają prace nad nową *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2008-2033*.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (w trakcie opracowywania)

Program określi cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami. Jego ramy wyznaczają tezy opracowane przez zespół powołany przez Ministra Kultury. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują zapisy odnoszące się odpowiednio do działań o charakterze systemowym, dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania oraz kształcenia i edukacji. Część zawartych tam celów i kierunków działań powinna być uwzględniona w lokalnych programach opieki nad zabytkami, co dotyczy w szczególności:

1. integracji ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, krajobrazu oraz stosownych zasad zagospodarowania przestrzennego,
2. promocji wartości materialnych oraz wartości niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zabytków w warunkach gospodarki rynkowej,
3. wzmocnienia roli dziedzictwa, zwłaszcza zabytków, w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
4. ustalenia czytelnych kryteriów priorytetów oraz usprawnienie systemu rozdziału środków,
5. zorganizowania w skali kraju systemu i służb (również na poziomie j.s.t.) dla monitorowania stanu dziedzictwa kulturowego,
6. kształcenia społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa,
7. budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków, poprzez m.in.: edukację na wszystkich poziomach szkół, również wśród kadr nauczycielskich i kadr samorządowych. W założeniach *Program* ma również uporządkowanie działań w

sferze ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. zasada „*primum non nocere*” („*po pierwsze nie szkodzić*”)
2. zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasada minimalnej, niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych)
4. zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to) co na oryginał działa niszcząco,
5. zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasada odwracalności metod i materiałów,
7. zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

4.2. Uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego na szczeblu Wojewódzkim

Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego na lata 2000-2015 (uchwała nr XXXIX/350/2005 Sejmiku Województwa Opolskiego z 11 października 2005 r.).

W dokumencie w celu prawidłowego rozwoju regionu przyjęto następujące zasady:

1. dbałości o instytucje kultury na terenie województwa opolskiego oraz konieczność stworzenia systemu ochrony dóbr kultury,
2. ochrony dziedzictwa kulturowego, wielu obiektów zabytkowych przed zniszczeniem i dewaluacją jako obowiązek społeczności regionu i powinność wobec przyszłych pokoleń,
3. w sferze kultury przyjęto zasadę kreowania dobrego wizerunku regionu,
4. kultura jako czynnik integracji społecznej, musi znaleźć miejsce w planach rozwojowych,
5. tworzenie warunków trwałego zrównoważonego rozwoju poprzez rewitalizację i ochronę środowiska.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego 2007-2013 (uchwała Zarządu Województwa Opolskiego nr 57/2006 z dnia 20 grudnia 2006 r.)

Głównym celem RPO jest zwiększenie konkurencyjności oraz zapewnienie spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej dla podniesienia atrakcyjności województwa opolskiego, jako miejsca do inwestowania, pracy i zamieszkania.

Z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego przyjęto następujące cele:

- infrastruktura społeczna i szkolnictwo wyższe – z rozwinięciem na rozwój kultury oraz ochrony dziedzictwa kulturowego (Działanie 5.3),
- aktywizacja obszarów miejskich i zdegradowanych – rewitalizacja obszarów miejskich oraz zagospodarowanych terenów zdegradowanych (Działanie 6.1 oraz 6.2).

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego (uchwała Sejmiku Województwa Opolskiego nr XLVIII/505/2010 z dnia 28 września 2010 r.)

W *Planie* przyjęto, że „celem polityki przestrzennej jest ochrona dóbr kultury materialnej i niematerialnej a kształtowanie środowiska kulturowego powinno

generować rozwój innych dziedzin życia regionu (np. turystyki i rekreacji, osadnictwa, leśnictwa, rolnictwa). Obiekty kultury materialnej winny być wykorzystane i użytkowane z zapewnieniem opieki konserwatorskiej, rewaloryzacji i nadania im odpowiednich funkcji użytkowych”. Dokument powołuje się przy tym na główne cele i priorytety ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w *Programie Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2007-2010*.

Za główne zasady zagospodarowania przestrzennego w zakresie dziedzictwa kulturowego uznano:

1. zachowanie ładu przestrzennego na terenach zabudowy historycznej
2. obejmowanie prawną ochroną dziedzictwa kulturowego poprzez opracowywanie m.p.z.p. z określeniem stref ochrony konserwatorskiej
3. nadawanie mocy prawnej Gminnym Ewidencjom Zabytków poprzez umieszczanie ich w m.p.z.p.
4. kompleksową ochronę obszarów i obiektów zabytkowych,
5. wykorzystanie obiektów i obszarów zabytkowych do pełnienia określonych funkcji, zgodnych bądź nie kolidujących z ich zabytkowym charakterem,
6. oszczędne kształtowanie krajobrazu kulturowego, a także przeciwdziałanie rozpraszaniu historycznie ukształtowanej zabudowy,
7. harmonizowanie zabytkowych układów urbanistycznych w powiązaniu z rozwojem osadnictwa i komunikacji,
8. zachowanie mieszkalno-usługowego charakteru centrów miast,
9. eksponowanie regionalnych cech środowiska kulturowego województwa opolskiego,
10. inicjowanie nowych form ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez tworzenie pomników historii i parków kulturowych w symbiozie z przyrodą i wymogami rozwoju społeczno-gospodarczego.

Główne kierunki polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego
2. ochrona historycznych układów przestrzennych,
3. ochrona obiektów i miejsc dziedzictwa kulturowego, w tym dóbr kultury współczesnej,
4. ochrona dziedzictwa archeologicznego,
5. ochrona materialnych i niematerialnych przejawów tradycji kultury ludowej,
6. ochrona miejsc pamięci narodowej i świadectw przeszłości historycznej,
7. wykorzystanie elementów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju regionu.

Plan podaje przykłady najcenniejszych zabytków województwa opolskiego, które należy objąć szczególną ochroną. Z terenu gminy ujazd są to:

- Historyczny układ urbanistyczny o znaczeniu regionalnym: Ujazd
- Historyczny ogólny układ przestrzenny wsi: Jaryszów, Klucz, Olszowa, Stary Ujazd, Zimna Wódka.
- Jednolite fragmenty historycznego układu przestrzennego wsi: Niezdrowice, Sieronowice
- Zespół zamkowo-parkowy w Ujeździe
- Przykłady architektury sakralnej: kościoły w Ujeździe, Kluczu, Zimnej Wódce, Olszowej .

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2011-2014

(Uchwała nr V/76/2011 Sejmiku Wojewódzkiego z dnia 29 marca 2011)

Dokument o charakterze strategicznym dla zarządzania zasobami dóbr kultury w województwie opolskim. Zakłada trzy główne cele strategiczne z przyjęciem priorytetów:

- Cel strategiczny nr I – Utrzymanie i zarządzanie zasobem regionalnego dziedzictwa.

Priorytet 1: Realizacja zadań własnych samorządu woj. w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Priorytet 2: Rewaloryzacja miast.

Priorytet 3: Poprawa stanu zachowania krajobrazu i dziedzictwa regionalnego oraz odnowa wsi.

Priorytet 4: Ochrona dziedzictwa archeologicznego.

Priorytet 5: Rozwój muzealnictwa i wystawiennictwa.

Priorytet 6: Rozwój instytucji opieki nad zabytkami.

- Cel strategiczny nr II – Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet 1: Uznanie dziedzictwa kulturowego za bogactwo stymulujące rozwój gospodarczy.

Priorytet 2: Wstrzymanie procesu degradacji założeń parkowo-pałacowych.

Priorytet 3: Wspieranie inicjatyw mających na celu podniesienie rangi obiektów i zespołów zabytkowych.

Priorytet 4: Wspieranie działań istniejących szlaków oraz inicjatyw na rzecz tworzenia nowych, obejmujących charakterystyczne dla województwa, cenne zespoły i obiekty zabytkowe.

- Cel strategiczny nr III – Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego i rozwój tożsamości regionalnej.

Priorytet 1: Podniesienie poziomu edukacji społeczeństwa dot. regionalnego dziedzictwa kulturowego

Priorytet 2: Powołanie nowych instytucji do spraw dziedzictwa i współpracy z już istniejącymi.

Priorytet 3: Współpraca między regionami.

Strategia rozwoju turystyki w województwie opolskim na lata 2007-2013

(dokument nie przyjęty stosownymi uchwałami)

Dokument podaje perspektywy oraz cele strategiczne rozwoju turystyki w regionie m.in. powiązane z szeroko pojętym dziedzictwem kulturowym:

- Cel strategiczny: Rozwój produktu markowego – turystyka miejska i kulturowa.

Cele kierunkowe mające znaczenia dla ochrony i zarządzania zabytkami:

- rewaloryzacja, restauracja i udostępnienie turystom zabytkowych układów ruralistycznych i urbanistycznych

- rozwój turystyki związanej z atrakcjami historycznymi;

- rozwinięcie oferty kulturalnej, rozrywkowej i widowiskowo-sportowej

- Cel strategiczny: Rozwój produktu markowego – turystyka na terenach wiejskich.

Cele kierunkowe mające znaczenia dla ochrony i zarządzania zabytkami:

- rozwój agroturystyki

- pełniejszy rozwój ekoturystyki

5. Spójność Programu z lokalnymi dokumentami strategicznymi i programami (powiatowymi i międzygminnymi).

Strategia rozwoju powiatu strzeleckiego do roku 2015 (uchwała Nr XXXIX/340/10 Rady Powiatu z dnia 24 lutego 2010 r.)

W dokumencie sformułowano dwa podstawowe do realizacji cele:

- realizacja aspiracji mieszkańców powiatu oraz tworzenie podstaw wsparcia ich możliwości rozwoju we współczesnych uwarunkowaniach społecznoekonomicznych,
- wzmocnienie pozycji powiatu w jego otoczeniu lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym, [...] i pełnienia istotnych z punktu widzenia partnerów w otoczeniu funkcji społecznych i kulturalnych.

Wśród głównych wartości wizji rozwoju powiatu znajdujemy m.in. „rozwinętą turystykę wykorzystującą tradycje, folklor, historię, zabytki, wartości religijne i walory środowiskowe powiatu oraz sąsiedztwo dużych aglomeracji, w tym: agroturystyka, turystyka weekendowa i rodzinna, turystyka pielgrzymkowa, turystyka edukacyjna, turystyka aktywna (rowerowa), łowiectwo.

Dla celu operacyjnego *Strategii* – „Szacunek dla materialnego dziedzictwa kulturowego i historycznego wyrażający się w utrzymywaniu obiektów zabytkowych i charakterystycznych walorów zabudowy” (CO1.4.) sformułowano kierunek działania – „Ochrona i odnowa zabytkowych obiektów na terenie powiatu” (K1.4.1).

Program Ochrony Środowiska Powiatu Strzeleckiego oraz Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Strzeleckiego

Program w odniesieniu do ochrony krajobrazu kulturowego przewiduje następujące kierunki działań:

- ochrona i rewaloryzacja elementów środowiska przyrodniczo-kulturowego w szczególności na wyznaczonych terenach rezerwatów i parków kulturowych (w tym rewaloryzacja parków podworskich, przypałacowych i wiejskich),
- inspirowanie zapisów do opracowań ekofizjograficznych i planów zagospodarowania przestrzennego,
- propagowanie walorów przyrodniczo-kulturowych powiatu (opracowania, publikacje, informatory, mapy dotyczące obiektów przyrodniczych i zabytków kultury powiatu),
- utrzymanie i kształtowanie krajobrazu rolniczego.

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia LGD „Kraina św. Anny”

Lokalna Grupa Działania „Kraina św. Anny” jest stowarzyszeniem obejmującym swoim zasięgiem gminy Gogolin, Izbicko, Jemielnica, Krapkowice, Leśnica, Walce, Strzelce Opolskie, Tarnów Opolski, Ujazd, Zdzieszowice. Powołano ją do życia w celu przystąpienia do opracowania i realizacji *Lokalnej Strategii Rozwoju* w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, dostosowując się do nowych wymogów.

W *LSR* zostały sformułowane strategiczne dziedziny rozwoju, które odzwierciedlają najważniejsze grupy zagadnień:

- I. Zrównoważony rozwój gospodarki ze szczególnym uwzględnieniem turystyki.
- II. Nowoczesna i oparta na tradycji edukacja i promocja bogactwa zasobów.
- III. Rozwój społeczny oparty na partnerstwie

LSR określa cele ogólne i szczegółowe oraz wskazuje planowane przedsięwzięcia służące osiągnięciu poszczególnych celów szczegółowych, w ramach których będą realizowane operacje. W zasadzie wszystkie planowane przedsięwzięcia dotyczą

ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego, w szczególności zabytków:

I. Przedsięwzięcie „Poznaj Krainę św. Anny”

II. Przedsięwzięcie „Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Krainy św. Anny”.

III. Przedsięwzięcie „Nowoczesne obiekty i przestrzenie nawiązujące do tradycji na obszarze Krainy św. Anny”.

IV. Przedsięwzięcie „Aktywnie spędzamy czas”.

Szczegóły dotyczące przedsięwzięć dostępne są na stronie internetowej

Stowarzyszenia: <http://www.annaland.pl/>

6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Gminy Ujazd

6.1. Krajobraz kulturowy

Gmina Ujazd leży w południowo – wschodniej części województwa opolskiego Graniczy od północy z gminą Strzelce Opolskie, od wschodu – z województwem śląskim, od zachodu – z gminą Leśnica, od południa z Gminą Kędzierzyn-Koźle. Zajmuje powierzchnię 84 km². Mieszka w niej 6298 mieszkańców. Swoim zasięgiem Gmina Ujazd obejmuje miasto Ujazd oraz 9 sołectw :Jaryszów, Olszowa, Klucz, Stary Ujazd, Niezdrowice, Zimna Wódka, Nogowczyce, Balcarzowice i Sieronowice. Przez teren gminy przebiega autostrada A4 z dwoma węzłami komunikacyjnymi „Olszowa” i „Nogowczyce”, drogi krajowe Nr 88 relacji Opole – Gliwice i Nr 40 relacji Kędzierzyn-Koźle – Ujazd – Pyskowice, oraz droga wojewódzka Nr 426 relacji Zawadzkie – Strzelce Op. – Olszowa – Zalesie Śl. – Kędzierzyn-Koźle. Stolicą gminy jest miasto Ujazd będące ośrodkiem administracyjnym a także centrum gospodarczym i kulturalnym. Podstawą gospodarki w gminie jest rolnictwo. Wyróżnikiem jest wysoka w skali województwa wartość rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Występujące obszary o bardzo korzystnych warunkach przyrodniczo-glebowych są podstawą dla intensywnej produkcji rolnej i opartego na niej przetwórstwa rolno-spożywczego. W mieście dobrze rozwinięty jest handel i drobna wytwórczość. Pagórkowate ukształtowanie terenu oraz walory przyrodnicze tworzą niepowtarzalny charakter i swojski klimat. Malowniczość i urozmaicenie formy krajobrazu w otulinie Parku Krajobrazowego „Góra Św. Anny” o pow. łącznej 990 ha z występującą tutaj różnorodnością roślinną (400 gatunków roślin naczyniowatych) i zwierzęcą (np. 600 gatunków motyli), osobliwościami przyrody nieożywionej, tj. wąwozami, parowami i wydmami daje możliwość obejrzenia na własne oczy tego, co niepowtarzalne. Liczne zabytki historyczne i kulturalne, miejsca wypoczynku zwiedzać można jadąc rowerem bądź spacerując wyznaczonymi ścieżkami rowerowymi o dł. 51 km. Na szczególną uwagę zasługują drewniane świątynie w Olszowej, Kluczu i Zimnej Wódce z XVII wieku oraz kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Apostoła z XIII wieku, kościół pątniczy p.w. Nawiedzenia NMP z XVIII r., ruiny zamku z XIII wieku i XVIII-wieczny spichlerz w Ujeździe. Dziedzictwo kulturowe gminy posiada zróżnicowany charakter zdeterminowany dwoma typami jednostek osadniczych -

miejską i wiejską :

-na obszarze miejskim, na przestrzeni kilkuset lat wytworzył się zwarty, staromiejski układ urbanistyczny, z zabytkową zabudową o charakterze małomiasteczkowym

-na obszarach wiejskich dziedzictwo kulturowe wiąże się z gospodarką rolną; najcenniejszymi zabytkami są tu obiekty sakralne-kościóły i kapliczki oraz założenia folwarczne, a także układy ruralistyczne z zabudową mieszkalno-gospodarczą.

Gmina Ujazd z uwagi na przecinającą ją autostradę A4, w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, umieszczona została w „Obszarze aktywizacji gospodarczej”, którego cechą charakterystyczną jest dostępność do głównych korytarzy transportowych, szczególnie nasilona w rejonie węzłów autostradowych, których dwa (z sześciu na terenie województwa) znajdują się w gminie Ujazd (węzły „Olszowa” i „Nogowczyce”). Sieć dróg w Gminie Ujazd jest dobrze rozwinięta. W gospodarce Gminy Ujazd najważniejszą rolę odgrywa rolnictwo, handel i usługi, dalej (w zależności od położenia gminy) rolnictwo i przemysł, którego głównym ośrodkiem jest Ujazd. Cała powierzchnia gminy należy do dorzecza Odry i odwadniana jest do niej poprzez Kłodnicę na południu. Chociaż turystyka nie odgrywa w gminie wielkiej roli, jest to region o dużym turystycznym potencjale, w którym północne, nizinne tereny kontrastują ze zróżnicowaną rzeźbą terenu Wyżyny Śląskiej. Bogata fauna i flora, malownicze położenie miejscowości w rejonie Masywu Chełmu, tworzą wraz z licznie zachowanymi obiektami o wartościach zabytkowych podstawę do rozwoju agroturystyki, kreślenia sieci szlaków turystycznych oraz promocji regionu w oparciu o szeroko pojęte dziedzictwo kulturowe. W tak ukształtowaną przez naturę oraz działalność ludzką przestrzeń ziemi ujazdowskiej wkomponowane są zabytki – ślady nawarstwień kulturowych kolejnych pokoleń. Gmina wyróżnia się dobrze zachowaną architekturą wiejską z czytelnymi historycznymi założeniami ruralistycznymi. Dodając do tego budownictwo sakralne, otrzymujemy obraz terenów wiejskich tworzących harmonijną całość.

6.2. Zabytki nieruchome

Zabytki nieruchome to pojedyncze lub tworzące zespoły dzieła architektury i budownictwa, takie jak zamki, pałace, dwory i folwarki, zabytki sakralne, budowle użyteczności publicznej i mieszkalne, zabytki techniki, budownictwa obronnego, a także parki, ogrody, zespoły komponowanej zieleni, układy urbanistyczne i ruralistyczne, cmentarze, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. W gminie istnieje 19 obiektów zabytkowych nieruchomych wpisanych do rejestru.

Ponieważ obiekty wpisywane są do rejestru zabytków nieruchomych głównie na wniosek właściciela, a jedynie w wyjątkowych, określonych przez ustawę o ochronie zabytków, okolicznościach – z inicjatywy wojewódzkiego konserwatora zabytków, wiele cennych zabytków nadal znajduje się poza rejestrem. W ostatnich latach coraz częściej pojawiają się inicjatywy traktujące ochronę zabytków w danej miejscowości jako wielowątkowy proces ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa, ze szczególnym akcentowaniem obiektów rejestrowych. Zasób zabytków nieruchomych gminy Ujazd wraz z analizą stanu zachowania został omówiony z uwzględnieniem podziału na: historyczne zespoły przestrzenne, zespoły zamkowo-parkowe, zespoły zabytkowej zieleni, budownictwo sakralne, budownictwo obronne, budynki

mieszkalne miejskie, budynki użyteczności publicznej, budownictwo wiejskie i zabytki techniki.

6.2.1. Historyczne zespoły przestrzenne

W Gminie Ujazd wpisem obszarowym objęte jest osiedle zabytkowe w ramach średniowiecznego założenia- inaczej zabytkowy układ urbanistyczny. Wpis układu urbanistycznego niesie ze sobą konsekwencje odmienne od wpisu pojedynczego zabytku – chroni historyczne rozplanowanie miejscowości, bryły budynków, elewacje, układ ulic i poszczególnych działek, rozplanowanie pierzei, a także historyczne nawierzchnie i nawarstwienia kulturowe. Pozwolenia konserwatorskiego wymagają między innymi prace przy elewacjach budynków czy wprowadzanie nowych obiektów kubaturowych.

Ujazd

Położony w południowej części powiatu Ujazd to jedno z najstarszych miast na Śląsku, wzmiankowane w bulli papieskiej z 1155 r., a 25 maja 1223 r. już jako osada targowa lokowana przez biskupa wrocławskiego Wawrzyńca. Położony na opadającym ku Kłodnicy wzgórzu. Ujazd był w owym czasie stolicą klucza dóbr wrocławskich biskupów, a w 1450 r. zostało przekazane książętom opolskim. Od 1524 r. miasto znajdowało się w rękach prywatnych, kolejno do rodzin Birawskich, Kochcickich, Welczke i Hohenlohe-Öhringen, którzy właścicielami majątku i zamku byli aż do 1945 r. Miasto najaktywniej rozwijało się w XVI w., znajdując się w rękach Birawskich, a podupadało począwszy od zniszczeń wojny trzydziestoletniej, poprzez kolejne pożary w latach 1666, 1671, 1770. Po roku 1740 miasto znalazło się w granicach państwa pruskiego. Po roku 1815, kiedy wprowadzono wybieralny samorząd i wolność handlu i rzemiosła, sytuacja miasta uległa niewielkiej poprawie. Impulsem do rozwoju było w 1. połowie XIX w. uruchomienie Kanału Gliwickiego, przebiegającego przez jedną z dzielnic miasta. W tym czasie powstało wiele murowanych budynków mieszkalnych (choć nadal większość stanowiły domy drewniane), zbudowano synagogę i szkołę, wybrukowano ulice. Ominięcie Ujazdu przez prowadzoną linię kolejową oraz brak dobrych połączeń drogowych zamknął dalsze perspektywy. W 1908 r. powstała gazownia, w okresie międzywojennym – sieć wodociągowa. Rozplanowanie miasta oparte jest na okręgu, poza obszarem którego znalazły się zamek i kościół. Regularna zabudowa skupiona jest w równych kwartałach. Z rynku wybiegają cztery główne ulice – Traugutta, Mickiewicza, Strzelecka i Sławięcicka. Nad miastem górowały sylwety kościoła i znajdującego się obecnie w ruinie zamku, wokół rynku zgrupowana była głównie dwukondygnacyjna, usytuowana kalenicowo zabudowa. W pozostałej części miasta zabudowa była niższa, luźniej rozplanowana, często w konstrukcji szkieletowej z murowaną fasadą. Zniszczone w prawie 70 % w 1945 r. śródmieście zachowało po części swój pierwotny, bardzo regularny układ. Obecnie najważniejszymi zabytkami miasta są ruiny zamku, dwa kościoły: parafialny i pątniczy oraz pojedyncze przykłady architektury mieszkaniowej pochodzącej z XIX w.

Balcarzowice Mała miejscowość, położona w kotlinie otoczonej dużymi kompleksami leśnymi. Wieś jest ulicówką. W schyłkowym okresie średniowiecza było tu grodzisko, pochodzące z XIII wieku. Ślady grodziska zachowały się do naszych czasów w postaci nasypu ziemnego. Grodzisko położone było na skraju lasów, w odległości jednego kilometra od dzisiejszej wsi Balcarzowice, około 500 metrów na północny zachód od wsi Sieronowice. Założone zostało na planie zbliżonym do czworoboku. Otaczała je fosa oraz

niski wał ziemny wzniesiony w końcu XIII lub XIV wieku. Nazwa wsi Balcarzowice, gwarowo Walcarzowice, pochodzi od nazwiska właściciela von Walczorzowitz, o którym wzmianki datowane są na 1457 rok. Zdaniem H. Borka nazwa pochodzi od nazwy osobowej Walcerz - niem. Walthr, później skojarzone z imieniem Balcer. Od roku 1705 wieś była własnością rodziny Posadowskich. Hrabiowie Posadowscy swoją siedzibę rodową mieli w Błotnicy Strzeleckiej, odległej o 3 kilometry od Balcarzowic. Aktualnie wieś jest zadbana i zamieszkuje w niej 255 mieszkańców.

Jaryszów Wioska położona jest w dolinie potoku Jaryszowca prawego dopływu rzeki Kłodnicy. Wieś jest ulicówką. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1265 roku. Stan Jaryszowa ok. 1300 roku przedstawiał się następująco: wieś Jaryszów założono na obszarze 46 łanów czyli ok. 3028 morgów pruskich, wieś liczyła 30 gospodarstw kmiecych, jedno wolne i dziedziczne sołectwo oraz gospodarstwo proboszcza. We wsi Jaryszów mieszkało w sumie ok. 180 osób. Właścicielem Jaryszowa był komes Henryk z Jaroszowa. We wsi mieszka 837 mieszkańców. Do roku 1741 Jaryszów należał do ujazdowskiego klucza dóbr biskupów wrocławskich. Od tego roku, po zdobyciu Śląska przez Prusy, wcielono wieś najpierw do powiatu toszeckiego, a po reorganizacji administracyjnej okręgów rejencji opolskiej w 1817 roku, przydzielono ją do powiatu strzeleckiego Rok 1780 W tym czasie było we wsi 9 gospodarstw kmiecych, 13 zagrodniczych, kilka chałupniczych, szkoła, proboszcz plus czeladź, jedna fryszerka z kilkoma robotnikami i dwór z czeladzią. Razem stanowiło to 240 mieszkańców Lata 1770-90 W pobliżu Jaryszowa odkryto złoża rudy żelaza, co przyczyniło się do rozwoju skromnego przemysłu hutniczego. Właściciele założyli we wsi 2 kuźnie, które składały się z pieca hutniczego zwanego dymarką oraz hamerni, gdzie surowe żelazo przekuwano na sztaby i pręty. Obecnie wieś zadbana i dobrze utrzymana.

Klucz leży we wschodniej części gminy, w pięknej dolinie. W roku 1319 istniała w Kluczu parafia, co potwierdzają dokumenty. Pośrednim dowodem na istnienie w tym czasie parafii w Kluczu są dziesięciny, które Januszkowice oddawały kluczowskiemu plebanowi. I chociaż Raszowa i Januszkowice należały do parafii leśnickiej, to według starego prawa obyczajowego ius militae wolno im było dziesięcinę z pól oddać jakiemukolwiek kościołowi. Statuty gnieźniańskie z 1233 roku postanowiły, że chłopci także mieli odnowić dziesięcinę tam, gdzie rycerze ich wsi. Synod gnieźniański z 1309 roku zniósł to prawo. A zatem parafia w Kluczu musiała istnieć przed 1319 rokiem, a nawet 1309, prawdopodobnie od około 1300 roku. Mieszkańcy żyli bardzo biednie. Wynika to z zapisów w protokołach wizytacyjnych kościoła z 1679 i 1688 roku, które rzucają nieco światła na ówczesne życie wsi. Patronem kościoła był hrabia Praschma. W połowie XVIII wieku, jak wynika z zapisów proboszcza Munnicha, dola ludności wieśniaczej była godna pożałowania.

Niezwykłe nędzne chaty, najprymitywniejsze pożywienia liche szaty, straszna niewola, wyzysk, nieludzkie traktowanie - to obraz tego okresu. Dzisiejsi najstarsi mieszkańcy wsi pamiętają opowiadania starzyków, z których wynika iż musieli przez 5 dni "od ćmy do ćmy" pracować na pańskim. Obecny zabytkowy kościół drewniany pochodzi z roku 1748. W roku 1783 wieś zamieszkiwało 147 mieszkańców. Wieś posiadała już szkołę oraz znajdowały się w niej dwa kamieniołomy z piecem do wypalania wapna. W 1917 roku z zachowanego imiennego spisu, dowiadujemy się, że spośród 328 mieszkańców we wsi było: - 114 dzieci (do 14 lat) - 116 kobiet- 98 mężczyzn. Wśród ówczesnych mieszkańców było: 11 ogrodników, 11 gospodarzy, 8 służących, 1 karczmarz, 7 robotników, 21 komorników, 2 nauczycieli, 7 cieśli, 1 gajowy, 3 parobków, 6 wdów, szewc, krawiec, dozorca, 8 osób na wycugu (dożywociu). We wsi nastąpiła wielka zmiana, gdyż doprowadzono do niej prąd elektryczny. Obecnie wieś jest dobrze utrzymana.¹

Niezdrowice leżą w północno-wschodniej części gminy. Wieś, a raczej początkowo osada powstała około 1300 roku, co potwierdzają dokumenty W roku 1534 w Niezdrowicach mieszkały 592 osoby, w tym 13 wiary ewangelickiej. We wsi było 9 gospodarstw, 10 zagród, 48 komorników, czyli głównym zajęciem mieszkańców było rolnictwo. Wieś dobrze utrzymana.

Nogowczyce leżą ona w północno-wschodniej części gminy. Wieś jest ulicówką. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1687 roku (Nogowcitz). Jej nazwa wzięła się od przezwiska Nogawka. Od połowy XVIII wieku Nogowczyce wraz z innymi posiadłościami, należały do rodziny Posadowskich. Chłopi z tej wsi składali dziesięcinę w snopkach proboszczowi w Jaryszowie. Obecnie wieś dobrze utrzymana.

Olszowa leży ona w północno-zachodniej części gminy. Piękna wieś położona wśród lasów, gdzie znajdowały się olchowe zagajniki. W regestach do historii śląskiej zapisano taką treść: „Rzym – Lateran, 16.02.1302: papież Bonifacy VIII zatwierdza opatowi klasztoru cystersów w Jemielnicy przywileje oraz dziesięcinę wsi Olsona (jeszcze trzynaście innych wsi)”. Obowiązek uiszczania daniny na rzecz klasztoru w Jemielnicy trwał jeszcze bardzo długo bo aż do 1810 r. kiedy to zlikwidowano klasztor. Olszowa była własnością panów na Strzelcach lub Centawie. Olszowa aż do końca XVIII wieku nazywa się Olsona, od roku 1800 – Olchowa, w 1936 zmieniono jej nazwę na Erlenbusch O/S, nazwę Olszowa przywrócono w 1945 roku. O tym co działo się w Olszowej w XIV i XV wieku dokumenty milczą, albo nie zachowały się żadne zapiski z tamtych czasów. Jedynie zapisy parafialne uchylają nieco faktów z tamtych czasów. Wiadomo, że od wieków Olszowa tworzyła parafię z Kluczami, W protokole z roku 1687 zapisano, że kościół w Olszowej jest zbudowany z drewna, ku czci Matki Boskiej Śnieżnej. Sufit cały z desek, pomalowany. Dach w dobrym stanie. W kościele nie było chrzcielnicy ani konfesjonau. Patronat nad kościołem sprawował pan majątku na Centawie, Franciszek Larisz. Dziesięć lat wcześniej inny wizytator napisał, że kościół w

Olszowej jest 13,5m długi i 9,75m szeroki. W 1818 patronat nad Olszową sprawował hrabia Leopold Gaszyna z wielkiej rodziny Gaszynów, budowniczych kalwarii i klasztoru na Górze Świętej Anny. Leopold był panem Toszka i Strzelec. Po Gaszynie panem Olszowej został hrabia Andreas Renard, jeden z największych ludzi w historii ziemi strzeleckiej. Posiadacz olbrzymich dóbr na Śląsku i w Królestwie Polskim, budowniczy kopalni i hut, m.in. w Zawadzkiem. W Olszowej w 1825 założył znaną w całej Europie stadninę koni oraz hodowlę koni wyścigowych, do której sprowadzał konie z Anglii, z czasem tworząc rasę śląską. Za jego czasów w Olszowej i Kluczach zbudowano piece do wypalania wapna. Hrabia Andreas Renard, człowiek na wskroś nowoczesny zmeliorował grunty majątku Olszowa, na 15 morgach założył winnice w której produkowano olszowskie wino. Przechowywano je w głębokich piwnicach w gajówce, która od tamtych czasów nazywa się Winnica. Renardowie zarządzili Olszową do lat 80 XIX wieku. Ważną datą dla historii wsi jest rok 1926. W tym roku doprowadzono do Olszowej prąd elektryczny a także zbudowano drogę kamienną, gdyż dotychczas było to droga polna. Na początku 2007 roku rozpoczęto remont kościoła, odnowiono większość ścian oraz jego obejście. Obecnie wieś jest zadbana, wokół domów znajdują się wypielęgnowane ogródki.

Sieroniwice leżą ona w północnej części gminy. Wieś jest ulicówką. Osada wzmiankowana jest po raz pierwszy w 1342 roku jako majątek należący do rycerza Bogusza. W XVIII istniało w Sieroniwicach zaledwie 8 gospodarstw, o łącznej powierzchni 126 morgów. Był to obszar równający się posiadłościom proboszcza w Jaryszowie. W roku 1824 została założona kolonia Schroll, należąca do hrabiego Renarda. Obecnie wieś jest dobrze utrzymana.

Stary Ujazd jest pięknie położoną miejscowością. Wieś jest ulicówką. Krajobraz jej jest bardzo urozmaicony. Po jednej stronie znajdują się równinne pola uprawne, a po drugiej krajobraz jest pagórkowaty. Budynki mieszkalne położone są jakby w wąwozie. Wzdłuż wioski płynie strumyk Jordan. Za wioską rozciągają się duże obszary lasów. Dzisiejszy Stary Ujazd figuruje pod datą 1260rok. Wieś powstać musiała już po podarowaniu biskupstwu wrocławskiemu omawianego obszaru, gdyż nawiązała do dokonanego przez księcia objazdu. Bez popełnienia większego błędu można przyjąć, że Stary Ujazd jako nowa wieś powstała po roku 1230, a może nawet później. W 1869 roku we wsi było 124 domów i 945 mieszkańców. Wieś zajmowała 440 ha, w tym 363 ha roli i 26 ha łąk. Dobra stanowiące własność księcia Hohenlohe-Oehringen wraz z folwarkiem Kopaniną i Leśniczówką miały 416 ha, w tym 309 ha roli, 10 ha łąk, 87 ha lasu. W 1910 roku wieś liczyła 1025 mieszkańców. W 1992r. odbyła się konsekracja nowo wybudowanego kościoła p.w. Duch Św. Kościół powstał w 4,5 roku pod przewodnictwem ks. proboszcza Wenera Szygula oraz dzięki zaangażowaniu mieszkańców Starego Ujazdu i pomocy finansowej całej parafii. Obecnie wieś jest zadbana, wokół domów znajdują się wypielęgnowane trawniki i ogródki.

Zimna Wódka leży ona w środku gminy. Wieś jest ulicówką. W starych zapisach po raz pierwszy znajdujemy w 1260 roku nazwę wsi Zimna Wódka jako "Zimnawodca" (osada leżąca nad potokiem) . Również w akcie sprzedaży ziemi ujazdowskiej w 1466 roku wymienia się Zimną Wódkę. W notariacie ks. kardynała Jana, biskupa Sabiny w Arignam, pod datą 14 I 1376 r. spisane są parafie, a wśród nich Jaryszów i Caldeborn, czyli Zimna Wódka. W protokole z 1679r. czytamy, że : "Zimna Wódka- kościół filialny należy do parafii kluczowskiej, najjaśniejszego hrabiego de Praschma, pana Ujazdu, z drzewa jest zbudowany pośrodku wsi ku czci św. Marii Magdaleny i poświęcony. Jest 16 łokci długi i 9 szeroki. Jedyłą jego ozdobą jest 1 ołtarz ze starym zabudowaniem dla statuy św. Marii Magdaleny". Proboszcz kluczowski co 3 niedzielę odprawia tam nabożeństwo. W 1783r. odnotowano, że Zimna Wódka należy do powiatu toszeckiego, posiada kościół, 2 folwarki, 13 gospodarzy, 19 zagrodników oraz 112 mieszkańców. Sołtysem w 1781r. był Jan Vogiel, a w 1789r. Antoni Bodenka. W roku 1845 wieś liczyła 454 mieszkańców i 59 domów mieszkalnych. W 1864r. było we wsi 50 gospodarzy, 10 zagrodników, 21 chałupników, którzy posiadali 160 morgów pola. Z pierwotnej liczby 54 pełnoprawnych gospodarstw, jakie zaświadczone są około 1300r., po blisko 600 latach zachowało się jeszcze 50 kmiecych gospodarstw. W wieku XVIII złączono parafię w Zimnej Wódcie z parafią w Kluczu. Odtąd kościół stanowi filię kościoła w Kluczu

W ramach projektu „Piękna Wieś Opolska” w latach 2004 – 2007 wykonane zostały przez Uniwersytet Wrocławski opracowania (inventaryzacje wraz z analizą i propozycjami projektowymi) dla wielu miejscowości województwa, prace nad dokumentacjami dla kolejnych wsi są kontynuowane.

6.2.2. Zespoły -folwarczne

Dużą część zasobu zabytków w gminie związana jest z założeniami folwarcznymi. Do rzadkości należy objęcie wpisem do rejestru zabytków całego zespołu. W tradycyjnym mniemaniu obiektem zasługującym na ochronę jest dwór lub pałac,

Jako budynek najbardziej reprezentacyjny i o największych walorach artystycznych. Często ochroną obejmowano przylegający do rezydencji park, rzadziej – wyróżniające się spośród zabudowy folwarcznej pojedyncze budynki. Niejednorodnie przedstawiają się też wpisy do Gminnej Ewidencji Zabytków, gdzie często brakuje konsekwencji i równego traktowania obiektów należących do zespołu. Jest to bardzo niekorzystna sytuacja, ponieważ dopiero wszystkie te elementy traktowane jako integralny zespół stanowią wartościowy element w krajobrazie miejscowości i są świadectwem historii regionu. W przypadku, gdy w wyniku powojennych zniszczeń wiele założeń utraciło swą dominantę w postaci pałacu lub dworu, a inne zostały poważnie uszkodzone z powodu braku lub niewłaściwego użytkownika, nieliczne przykłady dobrze zachowanych zespołów powinny być otoczone szczególną troską. Większość majątków na Śląsku, zniszczonych podczas wojny siedmioletniej, od XVIII w. podnosiło się z upadku. W tym i kolejnym wieku powstała większość założeń w gminie, część z nich była ponadto przebudowywana na początku XX w. Pierwotnie – w większości miejscowości znajdowały zabudowania folwarczne,

usytuowane w wyeksponowanym miejscu i pełniące ważną funkcję w rozwoju wsi. Forma architektoniczna folwarków jest bardzo różnorodna i zależała zarówno od czasu powstania, jak i osobistych upodobań i zamożności właściciela. Typowym sposobem rozplanowania budynków folwarcznych było grupowanie ich na planie czworoboku, z dworem zajmującym jeden z boków i parkiem rozciągającym się na jego tyłach. Drugim spotykanym rozplanowaniem było odsunięcie budynku głównego od zabudowy gospodarczej, przy zachowaniu jej regularnego układu z wewnętrznym czworokątnym podwórzem. Oprócz folwarków integralnie związanymi z dworem lub pałacem wyróżnić można też zespoły funkcjonujące jako folwarki pomocnicze i polne, w oderwaniu od rezydencji. Spośród zabudowań folwarcznych wyróżniał się spichlerz – zarówno gabarytami, jak i częstym odsunięciem go od reszty zabudowy ze względu na zagrożenie pożarem. Do dziś nie zachował się żaden z drewnianych spichlerzy, które od XVIII w. zastępowane były murowanymi. Spośród nich wyróżnia się spichlerz w Olszowej, o zgrabnej bryle i dobrych proporcjach, kryty dachem mansardowym. W związku z rozwojem hodowli w folwarkach powstawały obory (Olszowa) i stajnie (Olszowa). Są to okazałe budynki o sklepieniach żaglastych podpartych żeliwnymi kolumnami lub skromniejsze – ze stropami Kleina. Wnętrza budynków są przestronne i funkcjonalnie rozplanowane. W części z nich zachowały się elementy wyposażenia i ozdobny detal architektoniczny. Oprócz nich powstawały także budynki mniej okazałe, jak owczarnie, bukaciarnie i jałowniki. W połowie XIX w. rozwój przemysłowy zaznaczył się w strukturze folwarków wprowadzeniem takich elementów jak gorzelnie (stosunkowo liczne w gminie ujazd, zachowane w Księżym Lesie). Do lepiej zachowanych założeń folwarcznych należą m.in. zespół w Olszowej. Pozostałe zespoły są w poważnym stopniu zdekompletowane, lub, tak – w złym stanie technicznym.

Olszowa

(spichrz 2132/86 z 25.08.1986, stajnia 2133/86 z 25.08.1986)

Folwark w Olszowej podlegał pod właścicieli zamku w Strzelcach Opolskich, stąd brak tu założenia rezydencjonalnego. Założenie składa się z budynków na planie wydłużonego prostokąta, skupionych wokół dwóch podwórz folwarcznych usytuowanych po obu stronach drogi. Po stronie zachodniej były to głównie budynki służebne, stodoły oraz domy pracowników folwarcznych. Po wschodniej stronie drogi mieściły się zgrupowane w jednej linii wzdłuż drogi – stajnia (1912), spichlerz i obora. Po przeciwległej stronie podwórza znajdowały się budynki mieszkalne oraz nie zachowane stajnie. Umieszczony w rejestrze spichlerz jest trójkondygnacyjną budowlą murowaną z cegły i kamienia, krytą dwuspadowym dachem. Wnętrze z drewnianymi stropami podpartymi słupami i częściowo zachowanym wyposażeniem. Na południe od niego usytuowana jest stajnia – nie tynkowany budynek wzniesiony z wapienia i tworzącymi element dekoracyjny cegieł. Monumentalne wnętrza przyziemia przekryte są żaglastymi sklepieniami wspartymi na masywnych słupach. W północnej części budynku znajdował się spichlerz, którego wewnętrzne podziały podkreśla dekoracja ścian szczytowej. Funkcję magazynową pełniła również druga kondygnacja stajni. Całość kryta jest dachem naczółkowym z przedłużoną wschodnią połącją, tworzącą obszerny okap. Wnętrze umieszczonej na północ obory (dekoracja w kształcie głowy byka nad jednym z wejść) zbliżone jest do wnętrza stajennego, choć nieco skromniejsze. Całość znajduje się w dość dobrym stanie technicznym, choć nie jest użytkowana. Najgorzej przedstawia się spichlerz, z dużą powierzchnią zniszczonego tynku i częściowo zdewastowanym wnętrzem. W sąsiedztwie folwarku

w Olszowej znajdował się folwark Księży Las.

Olszowa - Księży Las(gorzelnia, 2134/86 z 25.08.1986), także należący do dominium strzeleckiego. Budynki w klasycznym dla folwarków układzie (obora, chlewnia, stodoły) wybudowane są w stylu zbliżonym do stajni w Olszowej – z kamienia wapiennego i ceglanymi gzymsami, opaskami itp., nad oborą dach naczółkowy z analogicznie wydłużoną wschodnią połacią. W zespole wyróżnia się gorzelnia wzniesiona ok. 1910 r., z wapienia z dodatkiem cegły. Zwieńczona dwiema wieżami z krenelażami i z ozdobnym ryzalitem pośrodku elewacji, mieszcząca obecnie centrum konferencyjne gorzelnia stanowi malowniczy przykład adaptacji zabytku techniki do nowej funkcji. Oprócz wyżej omówionych założeń, których poszczególne elementy wpisane są do rejestru zabytków, w gminie istnieje także wiele folwarków, w których część budynków objęta jest ochroną na podstawie zapisów w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego i Gminnej Ewidencji Zabytków lub jest w ogóle spod ochrony konserwatorskiej wyłączona, jak większość niewielkich folwarków polnych zagubionych wśród pagórkowatych terenów. Ich stan zachowania jest bardzo zróżnicowany, najczęściej ulegają stopniowym przekształceniom lub, nie użytkowane, popadają w ruinę. Tym bardziej dążyć należy do zachowania w całości zespołów najbardziej reprezentacyjnych i w większości zachowanych.

6.2.3. Zespoły zabytkowej zieleni

Parki w rejestrze zabytków nie występują

Większość parków w gminie to założenia pierwotnie towarzyszące dworom. Pojedyncze parki omówione zostały w punkcie dot. założeń pałacowo – folwarcznych. Większość z nich posiadała charakter swobodnych, krajobrazowych kompozycji, jedynie w bezpośrednim sąsiedztwie rezydencji znajdowały się czasem niższe, geometrycznie ukształtowane powierzchnie zieleni. Częstym elementem urozmaicającym kompozycję była woda, tworząca stawy i strumienie. Oprócz znajdującego się w Ujeździe parku przyzamkowego (obecnie pełni funkcję parku miejskiego) większość założeń znajduje się w niezadowalającym stanie. Do części z nich wprowadzono nowe elementy w postaci garaży, zabudowań gospodarczych, ogródków itp. Większość jest zachwaszczona, ze znacznymi ubytkami w starodrzewiu i licznymi samosiejkami zacierającymi pierwotny obraz parku. Doceniając rolę parków w kształtowaniu przestrzeni oraz życiu codziennym miejscowości należy uznać dotychczasowe działania na rzecz ich ochrony za niewystarczające. Konieczna jest weryfikacja stanu zachowania przez architekta krajobrazu, który następnie opracuje projekt rewaloryzacji najcenniejszych założeń. Dodatkowym aspektem uzasadniającym ochronę parków jest obfitość występujących w nich gatunków chronionych, zarówno roślin jak i zwierząt.

W układzie wsi istotne są także cmentarze, tradycyjnie obsadzone drzewami wzdłuż muru lub ogrodzenia, rzadziej spotykane są nasadzenia między kwaterami.

6.2.4. Budownictwo sakralne

Kościół

- **Jaryszów, kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP (1133/66 z 10.02.1966)**
zbudowany w XV w., powiększony w 1922 r., odnowiony w 1956. Gotycki, zniekształcony rozbudowami. Z pierwotnego kościoła zachowana trójprzęsłowa, prostokątna nawa z dawną kruchtą (ob. kaplica), oraz fragmenty przedłużonego w 1922 r. prezbiterium. Wieża – 1922.
- **Klucz, kościół par. pw. św. Elżbiety Węgierskiej (98/54 z 13.05.1954)** 1748, na wzniesieniu pośrodku wsi, drewniany, zrębowy, z wieżą w konstrukcji słupowej.
- **Olszowa, kościół fil. pw. Matki Boskiej Śnieżnej (99/54 z 13.05.1954)** 1679, przebudowany w 1748 r., zrębowy na podmurowaniu kamiennie-ceglanym, wewnątrz stropy belkowe. Nad nawą – sześcioboczna wieżyczka z latarnią.
- **Ujazd, kościół par. pw. św. Andrzeja Apostoła (1140/66 z 12.02.1966)**
zbudowany w 1613 r., w 1647 dobudowa dwóch drewnianych wież, w 2 poł. XIX w. zamienionych na murowane, neogotyckie. Całość przebudowana w XVIII wieku
- **Ujazd, kościół par. pw. Nawiedzenia NMP (1141/66 z 12.02.1966)** 1858-62, arch. Karol Heintze. Neogotycki, witraże w kaplicy z 1861.
- **Zimna Wódka, kościół fil. pw. św. Marii Magdaleny (100/54 z 10.06.1954)** –
wzniesiony w 1524 r., drewniany, w konstrukcji zrębowej, oszalowany, z wieżą w konstrukcji słupowej, kryty gontem.

Praktycznie w każdej miejscowości znajduje się kapliczka lub krzyż. Kapliczki przyjmują najczęściej formy niewielkiego budynku wzniesionego na planie prostokąta, z dostawioną dwu- lub trójkondygnacyjną wieżą na planie zbliżoną do kwadratu, w której umieszczone jest wejście. W ich wnętrzu znajdują się rzeźby lub obrazy, w zwieńczeniu kapliczki często umieszczany jest niewielki dzwon. Podobne w formie, lecz murowane z nietynkowanej cegły i wzbogacone o neogotyckie elementy dekoracyjne lub budynku pozbawionego dominanty w postaci wieży. Częstym elementem pejzażu wiejskiego są też kamienne krzyże, często w sąsiedztwie kaplic, czasem usytuowane samodzielnie.

Mogiły, cmentarze:

Obszerną grupę obiektów wpisanych do rejestru zabytków tworzą mogiły powstańców śląskich, znajdujące się głównie na cmentarzach katolickich. Są to zabytki silnie związane z historią regionu, o różnicowanej formie zewnętrznej, w przeważającej ilości objęte troską przez mieszkańców. Najczęściej są to mogiły ziemne, niektóre, przykryte są kamiennymi nagrobkami. Brak jest jednolitej formy oznakowania mogił, często ich odnalezienie jest możliwe głównie dzięki pamięci mieszkańców.

Na terenie gminy w rejestrze zabytków nieruchomości ujęty jest tylko jeden cmentarz – nekropolia żydowska w **Niezdrowicach** z drugiej połowy XIX w. (240/90 z 2.1990), jest to także jedyny zabytek kultury żydowskiej.

Cmentarz żydowski wymaga przeprowadzenia prac porządkowych. Brak wpisów zabytkowych nagrobków oraz założeń cmentarnych, choć niektóre z nich są malowniczo położone i nasycone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej. Przy likwidacji pochówków powinno się zachowywać

najcenniejsze nagrobki, tworząc dla nich lapidaria lub pozostawiać ich pionowe elementy w pierwotnym miejscu. Jest to lepsze rozwiązanie, pozwalające dodatkowo na udokumentowanie historycznego układu cmentarza.

6.2.5. Budownictwo obronne

Miasto Ujazd otoczone było murami obronnymi, w których znajdowały się bramy i wieże obronne. Większość z nich została zburzona w XIX w. jako element utrudniający rozwój miasta lub rozebrana ze względu na zły stan techniczny.

Zamek w Ujeździe znajduje się w stanie ruiny.

Początki zamku w Ujeździe łączyć można z XIII w., wówczas to powstała czworoboczna wieża o długości boku ok. 8,5 m z narożami wzmocnionymi przyporami. Zachodnia ściana budowli została w późniejszym czasie włączona w mury obwodowe tworzące kontur o wymiarach 23 x 31,5 m i o zaokrąglonych narożach. Zamek otoczony był fosą, a wjazd do niego znajdował się po stronie wschodniej, na osi wieży. W XIV w. wybudowano w części południowo-zachodniej dodatkowy budynek mieszkalny. Rozwój zamku trwał do końca średniowiecza i zakończony został renesansową przebudową, która wraz z pracami w 1. połowie XVIII i poł. XIX w. nadały mu cechy rezydencji. Relikty pierwotnego założenia wtopione są w ruiny spalonego w 1945 r. obiektu.

Zamek w Ujeździe pilnie wymaga podjęcia choćby prac zabezpieczających znajdujące się w bardzo złym stanie pozostałości murów.

6.2.6. Budynki mieszkalne miejskie

Zabytkowe obiekty mieszkalne zgrupowane są w Ujeździe (ul. Powstańców Śląskich 2, ul. Sienkiewicza 3, ul. Traugutta 31, ul. 3 maja 16)

Stan techniczny zabudowań jest bardzo zróżnicowany. Paradoksalnie, „dobry” stan techniczny oznacza tu budynek niedawno odnowiony, ze szczelnym dachem i stolarką, jednak najczęściej ocieplony, z wymienioną stolarką, mało plastycznym pokryciem dachowym i przebudowanym na użytek handlu przyziemiem. Cenniejsze są zatem obiekty, które jeszcze nie zostały zmodernizowane. Przy ich remoncie wskazane jest dofinansowanie prac, np. w zakresie różnicy między kosztami rozwiązania tańszego i właściwego. Jednocześnie należy propagować wśród mieszkańców zabytkowych domów (nie tylko tych wpisanych do rejestru!) wiedzę o wartości detalu architektonicznego, np. poprzez odpowiednie broszurowe opracowania, konkursy na poprawnie przeprowadzone prace konserwatorskie, artykuły w prasie lokalnej.

6.2.7. Budynki użyteczności publicznej

Spośród budynków użyteczności publicznej w gminie w ewidencji ujęty jest budynek Urzędu Miejskiego w Ujeździe

Szkoły wiejskie korzystają z tej samej stylistyki, jednakże w dużo skromniejszej formie.

Ciekawym przykładem jest Dworzec kolejowy w Zimnej Wódce. Murowany z cegły, o zwartej bryle powinien być bezwzględnie utrzymany w obecnym stanie. Stan zachowania dworca i towarzyszącej infrastruktury jest zły i ulega ciągłemu pogorszeniu. Dawniej reprezentacyjne i tętniące życiem, obecnie są przykładem złego zarządzania i braku podstawowej opieki technicznej.

6.2.8. Budownictwo wiejskie

W zabudowie wsi istotny jest zarówno układ poszczególnych domów względem

pierzei ulic, jak i układ budynków w zagrodzie oraz tradycyjna forma samego budynku mieszkalnego, z istniejącym detalem architektonicznym i dekoracyjnie opracowanym szczytem. W obrazie wsi dużą rolę odgrywają budynki takie jak gospody, remizy strażackie, wiejskie szkoły, plebanie, a także licznie zachowane krzyże i kapliczki. Dominującym materiałem budowlanym w gminie jest cegła. Budynki pierwotnie nie były tynkowane, obecnie często kryte pobiałą lub tynkiem.

Na układ budynków we wsiach największy wpływ miały stosowane od drugiej połowy XVIII w. pruskie przepisy prawa budowlanego, według których główny budynek mieszkalny miał być usytuowany szczytowo względem drogi, z częścią gospodarczą na przedłużeniu osi budynku i kryta wspólnym z nim dachem. Działkę często zamykała stodoła z przejazdem na pola. Konsekwencją tego rygoru są równe linie zabudowy we wsiach o zachowanym układzie przestrzennym. Malowniczym elementem wiejskiej zabudowy są dachy domów i zabudowań gospodarczych, kryte dachówką z ułożonymi barwnymi napisami („Gott mit uns”), datami powstania lub inicjałami właściciela. Często spotykane są też domy wolnostojące, z luźno rozmieszczonymi na działce budynkami gospodarczymi (Jaryszów). Zdarzają się też budynki o niemal miejskim, willowym charakterze.

Gminę Ujazd wyróżnia duża dbałość mieszkańców o zabudowania i miejscową tradycję o czym świadczą choćby liczne wyróżnienia i nagrody w konkursie „Piękna wieś opolska”. Większość zagród jest zadbana, w miarę możliwości przeprowadzane są remonty. Promować należy te z nich, które przeprowadzone zostały ze szczególnym poszanowaniem zabytkowej substancji. Ze szczególną troską traktować należy elewacje szczytowe budynków, które ze swoim pierwotnym układem otworów okiennych, niewielkimi kapliczkami, inicjałami właścicieli itp. są nie tylko prywatną własnością, ale też elementem kształtującym obraz całej wsi.

6.2.9. Zabytki techniki

We wsiach często spotykane były budynki folwarczne (np. gorzelnia w Księżym Lesie- Olszowa)

Obiekty te w większości nie posiadają już zabytkowego wyposażenia i w części zostały zaadaptowane do nowych funkcji..

6.3. Zabytki ruchome

Na obraz zabytków ruchomych w gminie składają się w głównej mierze zespoły zabytkowych wyposażań wewnątrz kościelnych. Wyposażenia dworów i zamków w zasadzie w całości się rozproszyło, w wyniku wojen, grabieży, pożarów i wywozów w różnych okresach historii. Sytuację pogarsza brak profesjonalnej regionalnej instytucji muzealnej, która w miarę możliwości mogłaby gromadzić i chronić m.in. zabytkowe wyposażenia oraz detal architektoniczny.

Większość zabytkowego wyposażenia kościołów gminy Ujazd powstała w XVIII i XIX w. prezentując stylowo w większości barok (późna faza) oraz klasycyzm (w mniejszym stopniu styl regencyjny i rokoko) w redakcjach lokalnych a niekiedy nawet ludowych. O wartościach artystycznych decydują często nie pojedyncze obiekty a cała kompozycja wnętrza utrzymana w harmonijnej całości. Do najcenniejszych zabytków ruchomych należy zaliczyć kilka zespołów kościelnych:

zabytki te w połączeniu z pozostałym wystrojem (m.in. malowidłami i sztukateriami) tworzą jednolitą stylistycznie całość, pomimo różnicy nawet dwóch stuleci pomiędzy niektórymi dziełami.

– Ujazd, kościół parafialny – o wartości historycznej i artystycznej wyposażenia stanowi jego jednolitość. Składają się na nie rokokowe ołtarze boczne (1759) oraz klasycystyczne obiekty wykonane w warsztacie Bernarda Kutza (ok. 1826): ołtarz główny, ambona i nastawa chrzcielnicy. Szczególnie ta ostatnia para stanowi ciekawy przykład kompozycji artystycznej podporządkowanej liturgii (znanej np. z Głogówka). Ponadto można znaleźć kilka pojedynczych przykładów dzieł wybijających się spośród sporej ilości sprzętów kościelnych o średniej klasie artystycznej:

– Klucz – obraz „Ukrzyżowanie” z 2 poł. XVII w., dobrej klasy, być może wykonany w warsztacie Michaela Willmanna.

Zabytki o charakterze lokalnym, głównie pamiątki rodzinne, wojenne, od pewnego czasu gromadzone są w lokalnych izbach przez mieszkańców oraz pasjonatów.

6.4. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Ujazd zlokalizowanych jest 69 stanowisk archeologicznych znajdujących się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu, z czego do rejestru zabytków archeologicznych wpisane są 14 stanowiska. Wszystkie te obszary podlegają ochronie konserwatorskiej i prawnej zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Wszystkie roboty ziemne (takie jak budowy, roboty instalacyjne, gazociągi, wodociągi, kanalizacje, kable energetyczne i telefoniczne, rowy melioracyjne, tworzenie nowych wybieżysk kruszywa i wysypisk śmieci) w obrębie stanowisk archeologicznych i ich sąsiedztwie, muszą być uzgadniane z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i prowadzone (wraz z ich dokumentacją) na koszt inwestora, pod nadzorem specjalisty.

Naruszenie stanowiska archeologicznego jest możliwe tylko po wcześniejszym przebadaniu tegoż na koszt inwestora, po uprzednim uzyskaniu pozwolenia OWKZ.

Co ważne, o każdorazowym znalezisku archeologicznym należy informować OWKZ.

Zestawienie stanowisk archeologicznych w gminie Ujazd

Miejscowość - Ilość stanowisk archeologicznych - w tym w rejestrze

Balcarzowice	1	1
Jaryszów	10	0
Klucz	1	0
Niezdrowice	7	0
Nogowczyce	2	0
Olszowa	3	0
Sieronowice	2	0
Stary Ujazd	10	0
Ujazd	27	0
Zimna Wódka	7	0

Zestawienie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego (stan na 2008 r.)

Miejscowość - Nr stan - Typ stanowiska - chronologia - Nr rejestru

Balcarzowice	1	Grodzisko stożkowe	średniowiecze	A – 362/73
--------------	---	--------------------	---------------	------------

6.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Według zapisów art. 7. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* podstawowymi formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za

pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, a od 2010 r. również ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

6.5.2. Wpisy do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Ujazd znajduje się ok. 19 zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków OWKZ i tym samym objętych ochroną prawną.

Najwięcej obiektów znajduje się w Ujeździe

Wykaz zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków OWKZ w Gminie Ujazd

Miejscowość Obiekt Nr rejestru

Jaryszów kościół par. pw. Wniebowzięcia Najśw. Panny Marii, XV, 1860 1133/66 z 10.02.1966

Klucz kościół par. pw. św. Elżbiety, drewn., 1748, 98/54 z 13.05.1954

Klucz plebania, 1 poł. XIX 1969/72 z 17.11.1972

Niezdrowice cmentarz żydowski, 2 poł. XIX 240/90 z 2.1990

Olszowa kościół fil. pw. MB Śnieżnej, drewn., 1679, 1748 99/54 z 13.05.1954

Olszowa zbiorowa mogiła powstańców śląskich, na cmentarzu rzym.-kat. 165/88 z 25.02.1988

Olszowa budynki folwarczne, ul. Hodowlana:

– spichrzlerz, XIX/XX 2132/86 z 25.08.1986

– stajnia, 1912 2133/86 z 25.08.1986

Olszowa Księży Las d. gorzelnia, XIX/XX 2134/86 z 25.08.1986

Ujazd osiedle zabytkowe w ramach średniowiecznego założenia, 154/57 z 12.09.1957

Ujazd kościół par. pw. św. Andrzeja Apostoła, 1613, XVIII 1140/66 z 12.02.1966

Ujazd kościół pątniczy pw. Nawiedzenia NMP, 1858 1141/66 z 12.02.1966

Ujazd ruina zamku, 1580-XIX 884/64 z 15.05.1964

Ujazd dom, ul. 3 Maja 16, 1 poł. XIX 1905/67 z 18.10.1967 (nie istnieje)

Ujazd dom, ul. Powstańców Śląskich 2, 1 poł. XIX 1907/67 z 18.10.1967

Ujazd dom, ul. Sienkiewicza 3, 1 poł. XIX 1908/67 z 18.10.1967

Ujazd dom, ul. Traugutta 31, 1 poł. XIX 1909/67 z 18.10.1967

Zimna Wódka kościół fil. pw. św. Marii Magdaleny, drewn., 1748 100/54 z 10.06.1954

Zimna Wódka zbiorowa mogiła powstańców śląskich, na cmentarzu rzym.-kat., 1921 164/88 z 25.02.1988

Na terenie gminy Ujazd znajduje się prawie 12 zespołów zabytków ruchomych i obiektów wolnostojących wpisanych do rejestru zabytków OWKZ i tym samym objętych ochroną prawną. W większości są to obiekty należące do wyposażenia kościołów parafii rzymsko-katolickich oraz rzeźby, figury wolnostojące.

Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków OWKZ z terenu Gminy Ujazd:

Miejscowość Obiekt Nr rejestru

Jaryszów Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP Ks.B.t.III- 585/72

10.06.1972

Klucz Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. św. Elżbiety Węgierskiej ks.B.t.III- 602/1-24/72 07.09.1972 i ks.B.t.I- 27/1-2/04 15.07.2004

Olszowa Wyposażenie kościoła filialnego pw. MB Śnieżnej Ks.B.t.III- 589/1-10/72 10.06.1972 Ks.B.t.III- 599/1-3/72 05.09.1972

Ujazd Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. św. Andrzeja Apostoła Ks.B.t.I- 390/66 24.02.1966

Ujazd Rzeźby Ś.Ś. Józefa i Jana Nepomucena, przed kościołem parafialnym pw. św. Andrzeja Apostoła Ks.B.t.VI- 901/1-2/93 15.03.1993

Ujazd Kolumna Trójcy Św. Ks.B.t.I- 91/56 29.10.1956

Zimna Wódka Małwidło „Ostatnia Wieczerza” na sklepieniu prezbiterium z filialnego kościoła pw. Św. Marii Magdaleny. Ks.B.t.II- 90/07 05.02.2007

Zimna Wódka Kropielnica (chrzcielnica) z kościoła filialnego pw. św. Marii Magdaleny Ks.B.t.II- 115/07 19.12.2007

6.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków (GEZ)

Gmina Ujazd posiada opracowaną Gminną Ewidencję Zabytków. Gminna Ewidencja składa się z wykazu obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru (załącznik nr 1) i wykazu obiektów zabytkowych ujętych w ewidencji (załącznik nr 2). Stanowi ona podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez gminy, oraz do ustalania zapisów formy ochrony zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Nie są to dokumenty zamknięte i powinny podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m.in. na uzupełnianiu jej o kolejne budynki oraz na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp). Do 2010 r. Gminna Ewidencja Zabytków traktowana była wyłącznie jako materiał informacyjno-dokumentacyjny, a ujęcie zabytku nieruchomego w ewidencji nie stanowiło jeszcze formy jego ochrony. Po nowelizacji ustawy o ochronie zabytków zmienił się jej charakter prawny. Do 3 lat przedłużony został termin na założenie krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. Natomiast w terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy wojewódzcy konserwatorzy zabytków przekazali samorządom gminnym i staroście wykaz zawierający zestawienie zabytków – wpisanych do rejestru, ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz zabytków nieruchomych wyznaczonych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków. W odniesieniu do wskazanych wyżej zabytków do czasu złożenia gminnej ewidencji zabytków, decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Natomiast decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzje o ustaleniu lokalizacji kolejowej oraz decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska publicznego wydaje się po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Zmiany w gminnej ewidencji zabytków nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami. Przy obiektach ujętych w ewidencji zabytków oraz posiadających zapisy w *MPZP* ochronie podlega forma architektoniczna obiektu (gabaryty wysokościowe, forma dachu i rodzaj pokrycia, kompozycja i wystrój elewacji, forma stolarki okiennej i drzwiowej).

7. Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Gminy Ujazd

W celu określenia priorytetów i kierunków działań *Programu Opieki nad Zabytkami* oraz możliwości w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Ujazd opracowano analizę SWOT.

Mocne strony:

- jednorodność zasobów zabytkowych
- zachowany w znacznym stopniu historyczny układ wsi oraz tradycyjny układ zagrody
- wysokie wartości dziedzictwa kulturowego wsi – liczne wyróżnienia w konkursie „Piękna Wieś Opolska”
- wśród lokalnej społeczności wysoka świadomość historii Śląska, jego wielokulturowości, związanych z tym tradycjami i obrzędami, oraz rangi i wartości jaką jest dziedzictwo kulturowe wsi
- dbałość mieszkańców o wygląd swoich miejscowości
- dobre warunki sprzyjające rozwojowi agroturystyki i ekoturystyki
- zasoby leśne o walorach turystycznych
- niski poziom zanieczyszczenia środowiska,
- obszary atrakcyjne przyrodniczo oraz krajobrazowo,
- dobra infrastruktura komunikacyjna – autostrada A4, droga krajowa i wojewódzka, stosunkowo dobry stan dróg,
- biegnące przez gminę szlaki rowerowe, piesze,
- rozwinięta współpraca transgraniczna z gminami partnerskimi oraz z partnerami z Niemiec
- pozyskiwane środki unijne

Słabe strony:

- niewykorzystanie potencjału agroturystycznego gminy
- znikoma ilość zabytków o wybitnych wartościach historycznych i artystycznych – zabytki o znaczeniu lokalnym z kilkoma wyjątkami
- znaczna utrata tkanki zabytkowej
- migracja młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem
- mała świadomość posiadanych wartości krajobrazu wiejskiego związanych z architekturą

Szanse dla ochrony zabytków:

- uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w programach rozwojowych gminy
- powiązanie w większym stopniu ochrony dziedzictwa z turystyką
- uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym
- wykorzystanie posiadanych walorów przyrodniczych i zasobów zabytkowych dla rozwoju turystyki, w tym agroturystyki
- maksymalne korzystanie z wszelkich programów pomocowych, w ramach których

pozyskane zostaną środki na remont obiektów zabytkowych oraz rozwój turystyki

- opracowanie „produktu turystycznego” gminy
- zwiększanie świadomości poprzez wydawane informatorów, folderów, publikacji
- oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych.

Zagrożenia dla ochrony zabytków:

- szybka degradacja zabytków techniki związana z lekceważeniem zabytkowej infrastruktury kolejowej przez właściciela
- postępująca modernizacja wsi, prowadzona bez poszanowania zabytkowej substancji
- brak profesjonalnej i ciągłej informacji o zabytkach oraz dostatecznego oznakowania zabytków
- odpływ ludności
- negatywne nastawienie części właścicieli i użytkowników do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa zachowania wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń.

8. Założenia programowe

8.1. Priorytety Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Ujazd

Nadrzędnym celem polityki Gminy w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest ochrona oraz efektywne zarządzanie materialnym dziedzictwem kulturowym, dążenie do poprawy stanu zabytków, ich odbudowy, adaptacji i rewitalizacji w celu wykorzystania potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym. Cel nadrzędny można zrealizować w perspektywie wieloletniej poprzez priorytety:

- planowe, kompetentne i konsekwentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków,
- wykorzystanie walorów zabytkowych jako czynnika wpływającego na rozwój i promocję gminy, zwiększającego atrakcyjność przestrzeni gminy w kontekście potrzeb edukacyjnych, społecznych i turystycznych,
- integrację ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu w dokumentach planistycznych, w tym strategii rozwoju gminy,
- wspieranie projektów pośrednio związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych,
- rozwój turystyki (w tym agroturystyki) przy jednoczesnym połączeniu atutów gminy w postaci atrakcji przyrodniczych oraz zabytków. Łącząc te dwa aspekty Gmina Ujazd jest w stanie przygotować bardzo atrakcyjną poznawczo ofertę turystyczną.

8.2. Długofalowe kierunki działań

- ze względów konserwatorskich i estetycznych, a także dla zachowania wrażenia ciągłości tradycji należy podjąć działania mające na celu zachowanie układu przestrzennego wsi, układu pierzei, linii zabudowy, proporcji i skali zabudowy (nie jest to jednoznaczne z ochroną substancji zabytkowej tychże pierzei),
- zachowanie i wtórne wykorzystanie detalu architektonicznego przy remontach budynków (elementów dekoracyjnych dachu, elementów snycerki, stolarki okiennej

i drzwiowej, okuć itp.)

- współpraca z organizacjami pożytku publicznego działających w dziedzinie ochrony zabytków w formie np. bezpłatnego udostępniania pomieszczeń na różnego rodzaju spotkania,
- zachęcanie ambitnych mieszkańców do prowadzenia działalności agroturystycznej, pokazywanie udanych realizacji, informowanie o możliwościach pozyskania środków finansowych,
- szkolenie pracowników Urzędu Gminy odpowiedzialnych za ochronę zabytków, np. poprzez uczestnictwo w programach, konferencjach i szkoleniach Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Urzędu Marszałkowskiego
- ściślejsza współpraca z OWKZ oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- kontynuacja współfinansowania prac konserwatorskich i remontów zabytków z budżetu,
- działania promocyjne, edukacyjne, kulturalne i wydawnicze zwiększające świadomość wśród mieszkańców,
- edukacja mieszkańców, począwszy od poziomu szkoły podstawowej, polegająca na pokazywaniu dziejów ziemi ujazdowskiej na przykładzie zachowanych zabytków,
- poprowadzenie szlaków rowerowych przy odpowiednio oznakowanych obiektach – niekoniecznie zabytkowych, ale istotnych ze względu na historię,
- aktywna współpraca z regionalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechnienia działań związanych z opieką nad zabytkami.

8.3. Propozycje działań konserwatorskich przy zabytkach na lata 2011-2014

- zabezpieczenie ruin zamku i budynku bramnego w Ujeździe
- opracowanie projektu rewitalizacji zabudowy rynku w Ujeździe i przywrócenie historycznych relacji poszczególnych części miasta, optyczne i funkcjonalne połączenie zamku z rynkiem. Obecnie centrum miasta jest rozbite ulicą biegnącą wzdłuż jednej z pierzei rynku,
- współpraca z OWKZ przy restauracji nie wpisanych do rejestru zabytków kapliczek przydrożnych,
- prace konserwatorskie w kościołach – priorytetem prace mające na celu poprawienie stosunków wilgotnościowych budynków (mających także wpływ na stan zachowania elementów wyposażenia),
- działania zabezpieczające kościoły przed kradzieżą (instalacje antywłamaniowe),
- zakładanie instalacji odgromowych i przeciwpożarowych w kościołach drewnianych oraz regularna impregnacja drewna,
- działania mające na celu zwiększenie efektywności ochrony konserwatorskiej zespołów folwarcznych wpisanych do rejestru zabytków i zahamowanie ich postępującej destrukcji,

postępującej destrukcji,

- ochrona i opieka nad cmentarzami – tworzenie lapidariów, lub w przypadku likwidowania starych pochówków pozostawianie na pierwotnym miejscu dawnych nagrobków, co pozwoli nie tylko zachować substancję zabytkową, jak i utrwalić wyobrażenie o pierwotnym układzie przestrzennym cmentarza.
- uporządkowanie i inwentaryzacja zabytkowego cmentarza żydowskiego w Niezdrowicach
- ujednoczenie oznakowania mogił związanych z powstaniami śląskimi,
- opracowanie przewodnika Gminy Ujazd po zabytkach (połączonego z atrakcjami przyrodniczymi i turystycznymi, szlakami, tradycjami i legendami lokalnymi itp.) jako materiał promocyjny gminy,

Ponadto proponuje się rozpocząć prace nad aktualizacją decyzji o wpisie do rejestru- osiedla zabytkowego w ramach założenia średniowiecznego - Ujazd

9. Narzędzia służące realizacji Programu

W celu efektywnej realizacji *Programu* zadania w nim określone powinny być wykonywane w oparciu o następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych, np. wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- instrumenty finansowe – finansowanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów finansowanych z funduszy europejskich, oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych,
- instrumenty koordynacji – realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
- instrumenty kontrolne – monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania, a przede wszystkim związana z nowymi wymogami formalnymi dotyczącymi *Programu*, dostosowania go do nowych zapisów prawnych oraz możliwości finansowania głównie z funduszy europejskich (od 2014 r. obowiązywać będą nowe zasady finansowania). Zmiany *Programu* powinny być zatwierdzane uchwałami Rady Miejskiej

10. Źródła finansowania Programu

Jednym z najważniejszych elementów *Programu* są źródła finansowania ochrony dziedzictwa kulturowego, a w szczególności rewitalizacji, konserwacji, restauracji, prac budowlanych przy zabytkach, a także opracowywania dokumentacji. Środki z większości źródeł przeznaczane są wyłącznie na obiekty wpisane do rejestru zabytków, beneficjentami zaś najczęściej są kościoły i związki wyznaniowe,

organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, rzadziej wspólnoty mieszkaniowe czy osoby prywatne. Natomiast właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą skorzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną funkcją budynków i miejsc, realizując projekty bezpośrednio nie związane z ochroną zabytków. Dotyczy to głównie placówek oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki) lub związanych z turystyką i ulokowanych w obiektach zabytkowych. Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetu państwa lub funduszy europejskich.

W ostatnich latach zauważa się pozytywną tendencję uaktywniania nowych źródeł oraz do zwiększania kwot na dotacje wśród już funkcjonujących. Dotacje przeznaczone mogą być na prace wymienione w art. 77 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, na szczegółowych zasadach i w trybie ustalonym przez podmioty dotujące (oczywiście w ramach obowiązującego prawa). Właściciele lub użytkownicy obiektów zabytkowych położonych na terenie Gminy Ujazd mogą ubiegać o dofinansowanie z następujących źródeł:

• Środki Gminne

Zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XLV/202/2006 Rady Miejskiej w Ujeździe z dnia 27.02.2006r.

• Środki Powiatu Strzeleckiego

Zasady udzielania dotacji określa uchwała Nr XLVI/400/10 Rady Powiatu Strzeleckiego z dnia 17 września 2010 r. Wniosek należy złożyć do dnia 30 czerwca roku (po tym terminie wnioski będą rozpatrywane w miarę posiadanych środków). Beneficjent może starać się o dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 1 roku poprzedzającego rok złożenia wniosku (ale tylko dla nie prowadzącego działalności finansowanej ze środków publicznych).

• Środki Województwo Opolskiego

Zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XXXII/345/2009 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 26 maja 2009 r. (zmieniona uchwałą Nr XL/398/2009 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 17 grudnia 2009 r.). Wniosek należy złożyć w terminie wyznaczonym przez Zarząd Województwa Opolskiego (I kwartał) w ramach corocznie ogłaszanego konkursu.

• Środki Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Zasady udzielania dotacji określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków*. Wniosek należy złożyć do 28 lutego roku, w którym ma być udzielona dotacja na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone lub do 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Została ponadto opracowana „Instrukcja w sprawie przyjmowania i rozpatrywania wniosków oraz udzielania i rozliczania dotacji celowej udzielanej przez OWKZ na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane (...)”

www.wuozopole.neostrada.pl/dotacje/instrukcja_dotacje.pdf.

• **Środki Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Opolu**

Wnioski o dofinansowanie zadań ze środków Funduszu można składać w dowolnym terminie. Rada Nadzorcza w uchwale nr Nr 45/2007 z dnia 12.10.2007 r. określiła kryteria wyboru przedsięwzięć finansowanych ze środków Funduszu. Jednym z kryterium selekcji według którego jest „Ochrona przyrody oraz krajobrazu i leśnictwo – zachowanie cennych elementów przyrody oraz krajobrazu przez przywracanie walorów zabytkowym założeniom parkowym, pałacowo-ogrodowym i ogrodów”. Realizowane będą przede wszystkim zadania służące osiągnięciu celów strategicznych i operacyjnych w zakresie ochrony i kształtowania środowiska, wynikających z *Planu zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego*.

• **Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Programem Ministra dofinansującym ochronę zabytków jest „Dziedzictwo kulturowe” Priorytet 1 „Ochrona zabytków”. W ostatnim roku wnioski należało złożyć w następujących terminach: do 30 listopada 2009 r. – wyłącznie dla wniosków o dofinansowanie prac planowanych, do 31 marca 2010 roku – dla wniosków o dofinansowanie prac planowanych oraz wniosków o refundację. W roku 2010 Minister przyznał dotacje na łączną kwotę ponad 44 mln (I nabór – 35,9 mln zł, II nabór – 8,3 mln zł). Szczegółowe zasady określa Regulamin dostępny na stronie: www.mkidn.gov.pl/media/po2010/dokumenty/dziedzictwo_kulturowe_p1-regulamin_2010.pdf Ponadto funkcjonuje Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”, którego celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich.

• **Środki Funduszu Kościelnego**

Fundusz, będący w dyspozycji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych) powstał w oparciu o art. 9 ust. 1 *Ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego* i § 1 *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego* (Dz. U. Nr 61, poz. 354). Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże), ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

• **Środki Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich – Program „Leader”**

Działania w ramach Osi IV zakładają możliwość wspierania dziedzictwa kulturowego wsi opolskiej poprzez realizowanie Lokalnych Strategii Rozwoju i sukcesywnie podpisywane przez Zarząd Województwa Opolskiego umów z Lokalnymi Grupami Działania.

Środki na ochronę zabytków w gminie można pozyskiwać poprzez Stowarzyszenia „Kraina św. Anny” które opracowało i realizują *Lokalne Strategie Rozwoju*. Zapisano w nich cele ogólne i szczegółowe oraz wskazano planowane przedsięwzięcia.

- **Środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego**

Obecnie zakończyły się nabory w ramach Działania 5.3, Działania 6.1, Działania 6.2 (procedura wyboru projektów nie zakończona), które to w latach 2007-2013 dotyczyły finansowania ochrony dziedzictwa kulturowego. Niemniej z dotacji najprawdopodobniej będzie można skorzystać w latach 2014-2020 w ramach nowego RPO, nad którym prace niedługo się rozpoczną.

- **Środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013**

Głównym celem *Programu* jest współpraca transgraniczna i rozwój czeskopolskiego pogranicza. W ramach *Programu* realizowany jest tzw. ciągły nabór wniosków. Oznacza to, że Partnerzy wiodący mogą składać wnioski projektowe w przeciągu całego okresu realizacji *Programu*. W stosunku do programu Interreg IIIA Czechy – Polska m.in. zwiększono dostępne środki do 219,46 mln EUR, zwiększono maksymalną wysokość dofinansowania do 85 %, ustalono minimalną wysokość dofinansowania z EFRR wyższą niż 30 000 EUR. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie: www.cz-pl.eu/pl.

- **Fundacja Wspomagania Wsi**

Założycielem jest JE ks. Kardynał Józef Glemp. Fundacja powołana została dla wspierania inicjatyw gospodarczych i społecznych mieszkańców wsi i małych miast oraz inicjatyw związanych z poprawą stanu infrastruktury obszarów wiejskich i kulturą. Co rok ogłaszana jest edycja konkursu „Kultura Bliska. Chronimy nasze dziedzictwo kulturowe”. Są też inne konkursy, w ramach których mogą znaleźć się elementy ochrony dziedzictwa kulturowego. O dotację mogą się ubiegać nie tylko organizacje pozarządowe, ale także ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, grupy nieformalne, prowadzące działalność na wsiach. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie fundacji: www.fww.org.pl

- **Fundacja Bankowa im. L. Kronenberga**

Fundacja udziela wsparcia w ramach zadań dotyczących edukacji i rozwoju lokalnego. W zakresie edukacji i rozwoju lokalnego finansuje m.in. inicjatywy dotyczące dziedzictwa kulturowego i tradycji oraz twórczości artystycznej dzieci i młodzieży. O dofinansowanie mogą ubiegać się fundacje, stowarzyszenia, szkoły, domy kultury, biblioteki oraz jednostki samorządu terytorialnego działające na rzecz dobra publicznego. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie fundacji:

www.citibank.com/poland/kronenberg/polish/index.htm

• Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej

Jedną z dziedzin, będących w kręgu zainteresowania Fundacji jest ochrona i zachowanie wspólnego dziedzictwa kulturowego. O dotacje mogą ubiegać się podmioty posiadające osobowość prawną. W 2010 r. wnioski należy składać w dniach 1 – 2 września oraz 2 – 3 listopada. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie fundacji: www.fwpmn.org.pl

• Środki prywatne

Sektor prywatny jest istotnym, ale mało wykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami, co jest uwarunkowane odpowiednimi rozwiązaniami prawnymi. Do zwiększenia udziału środków prywatnych w tym zakresie mogą przyczynić się działania państwa realizowane za pomocą tzw. partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) i pomocy publicznej (na podstawie *ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym*). Istotą PPP jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej ich realizacji. Wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami przez udzielenie pomocy ze środków publicznych jest dopuszczalne w Unii Europejskiej, lecz podlega zasadniczym ograniczeniom. Pomoc publiczna to określone zasady wsparcia podmiotu gospodarczego przez państwo, władze samorządowe lub np. organizacje, które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych w jakiegokolwiek formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty, zwolnienia z zaległości podatkowych, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu).

11. Realizacja i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Gmina Ujazd posiada tytuł prawny do kilku obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Od 2005 roku Gmina z własnego budżetu udziela dotacji przedmiotowych dla właścicieli obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. W ostatnich latach przeznaczono na ten cel kwotę 123.000,00 zł : Głównymi beneficjentami są parafia rzymsko katolicka w Kluczu, Jaryszowie i Ujeździe. Gmina planuje ponadto wspierać finansowo prace konserwatorskie i remonty zabytków również w przyszłych latach, jednak na stan obecny nie zostały jeszcze przewidziane konkretne kwoty na ochronę dziedzictwa kulturowego. Zaleca się aby finansowe wsparcie Gminy w latach 2011-2014 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego utrzymywało się w każdym roku na stałym poziomie (np. procentowym udziale w corocznie uchwalanym budżecie) i w miarę możliwości było stopniowo zwiększane. Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Obecna średnia wysokość corocznych dotacji pozwala na dofinansowanie jedynie najpilniejszych potrzeb właścicieli zabytków.

Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków byłoby występowanie Gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną ziemi ujazdowskiej. Jednym z problemów Gminy jest brak

zarejestrowanych społecznych opiekunów zabytków. Do chwili obecnej nie wpłynął żaden wniosek o ustanowienie opiekuna, a zgodnie z art. 103 pkt. 1 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* „społecznego opiekuna zabytków ustanawia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, starosta właściwy dla miejsca zamieszkania (siedziby) kandydata na społecznego opiekuna zabytków”. Postuluje się o nawiązanie ściślejszej współpracy Burmistrza Ujazdu z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w tym zakresie. W sytuacji braku specjalistów zarządzających zabytkami społeczni opiekunowie szczególnie na obszarach wiejskich, gdzie społeczności są mniejsze, ale za to bardziej związane, pełniłyby funkcję organów doradczych i opiniotwórczych w zakresie ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego (np. w konkretnych przypadkach proponowałiby listę działań priorytetowych). Zadania *Programu Opieki nad Zabytkami* mogą też być realizowane przez instytucje kultury i oświaty podległe Gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. izby regionalne, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie *ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie*) gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia, parafie).

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW

A.ZABYTKI NIERUCHOME ZNAJDUJĄCE SIĘ W REJESTRZE ZABYTKÓW

Załącznik nr 1

L.p	Miejscowość	Obiekt	Adres	Wiek	Materiał	Nr rejestru
1	Ujazd	Osiedle zabytkowe w ramach średniowiecznego założenia – zabytkowy układ urbanistyczny	Rynek			154/57
2	Ujazd	Kościół parafialny pw św Andrzeja Apostoła	ul.Plac Zamkowy	1613,XVIII,XX	mur	1140/66
3	Ujazd	Kościół pątniczy pw Nawiedzenia NMP	ul.Traugutta	1858,1862	mur	1141/66
4	Ujazd	Zamek/ ruiny/	ul.Plac Zamkowy	1580,1660	mur	884/64
5	Ujazd	Dom	ul.3 Maja 16	1 poł.XIX	mur	1905/67
6	Ujazd	Dom	ul Powstańców Śl. 2	1 poł.XIX	mur	1907/67
7	Ujazd	Dom	ul Sienkiewicza 3	1 poł.XIX	mur	1908/67
8	Ujazd	Dom	ul Traugutta 31	1 połXIX	mur	1909/67
9	Jaryszów	Kościół parafialny pw Wniebowzięcia NMP	ul.Strzelecka	XV,1860-61 1921-24	mur	1133/66
10	Klucz	Kościół parafialny pw św Elżbiety Węgierskiej	ul.Wiejska 16	1748	drewn	98/54
11	Klucz	Plebania	ul.Wiejska 16	1 poł.XIX	mur	1969/72
12	Niezdrowice (obecnie Ujazd)	Cmentarz Żydowski		2 poł. XIX w.		240/90
13	Olszowa	Kościół filialny pw MB Śnieżnej	ul.Wiejska 16	1679,1748	drew	99/54
14	Olszowa	Stajnia	ul.Hodowlana 2	PrzeXIX/XX	mur	2133/86
15	Olszowa	Spichlerz	ul.Hodowlana 2	PrzeXIX/XX	mur	2132/86
16	Olszowa	zbiorowa mogiła Powstańców Śl./ na cmentarzu rzym. kat./	ul.Wiejska			165/88
17	Olszowa- Księży Las	Gorzelnia		PrzeXIX/XX	mur	2134/86
18	Zimna Wódka	Kościół fil pw św M. Magdaleny	ul.Ujazdowska	1748	drew	100/54
19	Zimna Wódka	zbiorowa mogiła Powstańców Śl./ na cmentarzu rzym.-kat./	ul.Górna			164/88

Obiekty nie istniejące skreślone z rejestru zabytków:

- 1.Ujazd –dom Chopina 4 dec. 1904/67
- 2.Jaryszów – dwór z XVIII wieku dec. 1780/66
- 3.Klucz-spichlerz plebański z 1 połowy XIX wieku dec. 1969/72

B.ZABYTKI NIERUCHOME ZNAJDUJĄCE SIĘ W EWIDENCJI

Załącznik nr 2

L.p	Miejscowość	Obiekt	Adres	Wiek	Materiał
1	Ujazd	Kapliczka pw Nawiedzenia NMP	ul.Traugutta	1854	mur
2	Ujazd	Kapliczka Pieta	ul.Sławięcicka 10	3 ć.XIX	mur
3	Ujazd	Budynek bramny zamkowy.	ul.Plac Zamkowy	1580,XVI, XVIII,XIX	mur
4	Ujazd	Dom	ul Chopina 5	1910	mur
5	Ujazd	Dom	ul.Damrota 1	I.20-te XX	mur
6	Ujazd	Dom	ul.Kościuszki 6	Pocz XX	mur
7	Ujazd	Dom	ul.Kościuszki 7	Pocz XX	mur
8	Ujazd	Dom	ul.Krzywa 9	I.20-teXX	mur
9	Ujazd	Dom	ul.Plac Lompy 1	Ok.1910	mur
10	Ujazd	Dom	ul.Plac Lompy 2	I.20-teXX	mur
11	Ujazd	Dom	ul.Plac Lompy 7	XIX/XX	mur
12	Ujazd	Dom	ul 3 Maja nr 2	XIX/XX	mur
13	Ujazd	Dom	ul.3 Maja 13	I.30-te XX	mur
14	Ujazd	Dom	ul.Matejki 2	Pocz.XX	mur
15	Ujazd	Dom	ul.Matejki 4	Pocz. XX	mur
16	Ujazd	Dom	ul.Mickiewicza 4	3 ć.XIX	mur
17	Ujazd	Dom	ul.Powstańców Śl.7	Pocz.XX	mur
18	Ujazd	Dom	ul.Powstańców Śl.9	Pocz.XX	mur
19	Ujazd	Dom	ul.Powstańców Śl.13	Ok.1910	mur
20	Ujazd	Dom	ul.Powstańców Śl. 14	I.20-teXX	mur
21	Ujazd	Dom	ul.Powstańców Śl. 15	I.30-teXX	mur
22	Ujazd	Dom	ul.Powstańców Śl. 18	Pocz.XX	mur
23	Ujazd	Dom	ul.Skargi 1	2 ć.XIX	mur
24	Ujazd	Dom	ul.Szkolna 2	XIX	mur
25	Ujazd	Dom	ul.Szkolna 3	XIX	mur
26	Ujazd	Dom	ul.Szkolna 4	I.20-teXX	mur
27	Ujazd	Dom	ul.Szkolna 7	Pocz.XX	mur
28	Ujazd	Dom	ul.Sławięcicka 3	Ok.1910	mur
29	Ujazd	Dom	ul.Sławięcicka 7	I.20-teXX	mur
30	Ujazd	Dom	ul.Sławięcicka 8	Pocz.XX	mur
31	Ujazd	Dom	ul.Sławięcicka 9	I.20-teXX	mur
32	Ujazd	Dom	ul.Sławięcicka 10	Poł.XIX	mur
33	Ujazd	Dom	ul.Sławięcicka 11	XIX/XX	mur
34	Ujazd	Dom	ul.Sławięcicka 12	XIX/XX	mur
35	Ujazd	Dom	ul.Sławięcicka 13	XIX/XX	mur
36	Ujazd	Dom	ul.Sławięcicka 14	3 ć.XIX	mur
37	Ujazd	Ratusz -Urząd Miejski	ul.Sławięcicka 19	XIX/XX	mur
38	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 16	Pocz.XX	mur
39	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 17	Pocz.XX	mur
40	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 18	4 ć.XIX	mur
41	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 19	4 ć.XIX	mur
42	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 21	Pocz.XX	mur
43	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 22	I.30-teXX	mur
44	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 23	XVIII/XIX	mur
45	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 24	XVIII/XIX	mur
46	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 33	I.20-teXX	mur
47	Ujazd	Dom	ul.Traugutta 35	I.20-teXX	mur
48	Ujazd	Bud. gosp.	ul.Traugutta 35	I.20-teXX	mur
49	Ujazd	Stodoła	ul.Traugutta 35	I.20-teXX	mur
50	Ujazd	Spichlerz	ul.Skargi	XVIII	mur
51	Balczowice	Dom , d. Gospoda	ul.Łotnicka 2	XIX/XX	mur
52	Jaryszów	Szkoła	ul.Strzelecka 16	Pocz.XX	mur
53	Klucz	Kapliczka	ul.Wiejska 16	1924	mur
54	Klucz	Dom d.gospoda	ul.Wiejska 52	XIX/XX	mur
55	Klucz	Dom	Ul.Wiejska 13	I.20-teXX	mur
56	Klucz	Dom	ul.Wiejska 35	3 ć.XIX	mur

57	Klucz	Dom	ul.Wiejska 37	1868	mur
58	Klucz	Dom	ul.Wiejska 34	3 ć.XIX	mur
59	Klucz	Dom	ul.Wiejska 47	XIX/XX	mur
60	Niezdrowice	Kapliczka	ul. Wiejska	4 ć.XIX	mur
61	Niezdrowice	Dom	ul.Wiejska 22	I.20-te XX	mur
62	Niezdrowice	Stodoła	ul.Wiejska 22	I.20-te XX	mur
63	Niezdrowice	Dom	Ul.Wiejska 44	1poł.XIX	mur
64	Niezdrowice	Dom	ul.Wiejska 46	1poł.XIX	mur
65	Nogowczyce	Kapliczka Maryjna	ul. Lipowa	XIX/XX	mur
66	Olszowa	Kostnica	Przy kościele	Pocz XX	mur
67	Olszowa	Kapliczka św. Floriana	ul.Wiejska	XIX/XX	mur
68	Olszowa	Dom	ul.Wiejska 9	Pocz.XX	mur
69	Olszowa- Księży Las	Aleja parkowa			
70	Sieronowice	Kapliczka	ul.Ujazdowska 19	Pocz.XX	mur
71	Stary Ujazd	Kaplica	ul.Czterdziestolecia	1 połXIX	mur
72	Stary Ujazd	Dom	ul.Czterdziestolecia 1	Pocz.XX	mur
73	Stary Ujazd	Dom	ul.Czterdziestolecia 42	3 ć.XIX	mur
74	Stary Ujazd	Dom	ul.Czterdziestolecia 65a	Pocz.XX	mur
75	Stary Ujazd	Dom	ul.Cztetrdziestolecia103	XIX/XX	mur
76	Zimna Wódka	Kapliczka Jana Nepomucena	ul.Ujazdowska	1 poł.XIX	mur
77	Zimna Wódka	Budynek Poczty	ul.Ujazdowska 6	XIX/XX	mur
78	Zimna Wódka	Spichlerz folwarczny	ul. Plac Wolności	XIX/XX	mur
79	Zimna Wódka	Dom	ul.Ujazdowska 3/5	XIX/XX	mur
80	Zimna Wódka	Dom	ul.Ujazdowska 7	XIX/XX	mur
81	Zimna Wódka	Dom	ul.Ujazdowska 42	Pocz.XX	mur
82	Zimna Wódka	Dom	ul.Ujazdowska 52	3 ć.XIX	mur
83	Zimna Wódka	Stodoła	ul.Ujazdowska 52	3 ć.XIX	mur

Opracował: mgr inż. arch. Zbigniew Wrzeźniowski
